

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет будівництва і архітектури

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ:
Модуль 1. Етносоціальні та державотворчі процеси в Україні**

Методичні вказівки
до вивчення дисципліни для студентів
спеціальностей 191 «Архітектура та містобудування», 022 «Дизайн»,
023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

УДК 947

I-90

Укладач В. Ф. Деревінський, д-р іст. наук, професор

Рецензент С. В. Адамович, д-р іст. наук, професор

Відповідальний за випуск Є. В. Перегуда, д-р політ. наук,
професор

*Затверджено на засіданні кафедри політичних наук, протокол
№ 10 від 22 травня 2019 року.*

В авторській редакції.

Історія української державності і культури: Модуль 1.
I-90 Етносоціальні та державотворчі процеси в Україні: методичні
вказівки до вивчення дисципліни / уклад.: В.Ф. Деревінський. – Київ:
КНУБА, 2019 – 100 с.

Містять плани семінарських занять, методичні рекомендації з
підготовки до них, запитання до семінарських занять, тематику
індивідуальних завдань, список рекомендованої літератури.

Призначено для студентів спеціальностей 191 «Архітектура та
містобудування», 022 «Дизайн», 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація».

ЗМІСТ

Загальні положення.....	4
Плани семінарських занять.....	7
Тестові питання до семінарських занять.....	34
Індивідуальні завдання.....	74
Питання до модульного та підсумкового контролю.....	78
Список літератури.....	81
Додаток.....	99

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

В основі європейського інтеграційного процесу закладений принцип «єдність в різноманітті», що передбачає збереження і примноження національних і культурних особливостей членів європейської спільноти націй. Важлива роль для закріплення цієї «єдності в різноманітті» відводиться пізнанні історичного розвитку нації. Історія є одним з важливих факторів, що сприяє формуванню масиву знань про минуле, виробленню історичної свідомості, становленню почуття власної і національної гідності, поваги до інших осіб та національних спільнот, забезпечує неперервність національної пам'яті між різними поколіннями спільноти.

Історичні дисципліни є важливою складовою гуманітарного циклу предметів, які викладаються у вищих навчальних закладах різних країн, та забезпечують підготовку висококваліфікованих спеціалістів різноманітних спеціальностей, здатних працювати з людьми, вирішувати різноаспектні питання, орієнтуючись в історичному та політичному просторі й часі.

Курс «Історія української державності і культури», що викладається в Київському національному університеті будівництва і архітектури передбачає ґрунтовне осмислення та систематизацію історичних знань студентів. В цьому курсі розглядаються важливі і актуальні для сьогодення періоду розвитку українського народу питання виникнення українського етносу та нації, етно- та націогенезу, державотворення, визвольної боротьби.

Метою дисципліни є формувати в майбутніх фахівців, молодих громадян незалежної України наукового світогляду, широкої ерудиції, високої як загальної, так і політичної культури, громадянської відповідальності, державного патріотизму.

Завдання – з'ясувати особливості виникнення українського народу, процес формування державотворчих традицій та державних формацій на території України, розгортання боротьби за свободу та незалежність, взаємодію та співпрацю з іншими народами та державами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- події і факти з історії формування української державності, розвитку української культури;
- історичні поняття, категорії і наукові принципи історичної науки;

- закономірності та тенденції історичного розвитку на території України з давніх часів до сучасних днів;
- основні етапи становлення і розвитку української культури як складової світової культури;
- найвизначніші досягнення української культури, науки, освіти;
- видатних представників української культури, громадських та державних діячів;

вміти:

- логічно-послідовно викладати свої знання;
- користуватися науковою літературою та періодичними виданнями;
- аналізувати історичні події і факти;
- знаходити тенденції та закономірності історичних процесів;
- пов'язувати події та історичні явища з сучасністю.

Основними формами вивчення курсу «Історія української державності і культури» є: лекції, семінарські заняття, самостійна робота студентів над джерелами і навчально-методичною літературою, написання індивідуальних завдань (курскових робіт), модульний контроль, складання підсумкового контролю.

Важливу роль у вивченні курсу належить *лекції*, що є провідною організаційною формою навчання, засобом спрямування спільної діяльності викладачів і студентів на досягнення цілей навчання. Студент повинен уважно слухати і конспектувати лекційний курс.

Семінар – це колективна форма аудиторних занять, активний метод перевірки знань, якому передують самостійне вивчення студентами різних історичних джерел і посібників. Література для підготовки представлена в читальному залі бібліотеки університету, а особливо в методичному кабінеті кафедри політичних наук (ауд. № 432). Виступ на семінарі по одному з питань, що розглядаються, зазвичай називають доповіддю. Доповідачу для виступу відводять 7–8 хвилин. Під час виступу доповідача всі студенти уважно слухають колегу, а потім бажаючи беруть участь у колективному обговоренні доповіді (з місця). Формами участі в обговоренні доповіді можуть бути зауваження, запитання, доповнення, позитивний, чи негативний аналіз доповіді та її розгорнута оцінка.

Плани семінарських занять для студентів денної форми навчання всіх спеціальностей охоплюють 8 тем із курсу «Історія української державності та культури» і розраховані на 18 годин. Плани семінарів не дублюють лекційного курсу, а розширюють і доповнюють його.

Важливою складовою підготовки до семінарського заняття є *самостійна робота студента* з історичними джерелами та літературою.

Модульний контроль проводиться після завершення семінарських занять і здійснюється за навчальним матеріалом, який розглядався в курсі «Історія української державності та культури». Формою модульного контролю є письмові контрольні роботи та усне опитування студентів.

Семестровий (підсумковий) контроль із навчальної дисципліни «Історія України» проводиться у формі заліку. Студент отримує залік, якщо він виконав усі види робіт, які передбачені робочою програмою дисципліни та правильно відповів на питання модульного контролю.

Вивчення курсу «Історія української державності та культури» здійснюється за *модульно-рейтинговою системою* організації навчального процесу: поетапному вивченні навчальної дисципліни та рейтинговому оцінюванні якості засвоєння студентами знань. Курс «Історія української державності та культури» складається з двох модуля. В КНУБА при оцінюванні знань студентів використовується національна (чотирибальна) числова шкала оцінювання (5,4,3,2), приведена у відповідність до Європейської шкали оцінювання ECTS шляхом введення проміжних балів (див. таблицю).

Таблиця

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Студенти, які мають високий рівень знань і, відповідно, високу оцінку за рейтингом, можуть бути звільнені від складання заліку.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар № 1. Особливості етнічного розвитку українського народу

1. Виникнення української етнічної спільноти.
2. Походження назв Русь та Україна.
3. Місце трипільської протоцивілізація в історії українського етносу.
4. Роль козацтва в українському етно- та націотворенні.
5. Зміни етнічного складу та чисельності населення впродовж історичного розвитку українського народу.
6. Особливості формування національної свідомості на зламі 1990–2010 рр: складнощі та досягнення.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно розглянути суть поняття етнос. Проаналізувати концепції походження українського етносу. Проаналізувати, чому раньосередньовічна концепція походження українського народу М. Грушевського багатьма дослідниками вважається найбільш достовірною. Вивчити, які племена і народи є предками українського етносу, як плинуло велике переселення народів на формування українського етносу. Зазначити, коли почав формуватися український етнос та коли завершився консолідаційний процес праукраїнських племен. Проаналізувати особливості становлення української мови в контексті виникнення українського етносу.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно звернути увагу на те, коли вперше в історичних документах з'явилася згадка про назви Русь та Україну. В якому контексті згадуються ці назви. З'ясувати чи є вони політонімом, чи етнонімом? Вияснити, які існують варіанти походження назв Русь та Україна, коли самоназва «русичі» змінилася на «українці» та яка причина такої зміни?

Під час підготовки до *третього питання* необхідно відшукати інформацію про представників трипільської протоцивілізації, як прадавніх

предків українців. Осмислити, чому представників цієї спільноти називають трипільською протоцивілізацією. Проаналізувати вплив трипільської протоцивілізації на формування українського етносу. Встановити, які відбувалися зміни в етнічному складі населення у післятрипільську епоху. З'ясувати, які риси трипільської доби збереглися в життєдіяльності українців впродовж тривалого часу.

Під час підготовки до *четвертого питання* необхідно розглянути політику польської і литовських властей щодо українського етносу, і як вона позначилася на його становищі. Осмислити як вплинули козацькі війни проти Кримського ханства і Туреччини та Польщі на самоідентифікацію українського етносу. Проаналізувати, чому козацтво називають етнозберігаючим і етнотворчим чинником українського народу. Означити етнічний склад українського козацтва. Навести аргументовану відповідь щодо твердження про першопчатки формування української нації в козацький період української історії. Осмислити спільні і відмінні ознаки понять етнос та нація. Висвітлити, чому козацтво називають маркером української спільноти.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати як вплинуло географічне розташування українського етносу на його етнодемографічні процеси. Простежити зміну етнічних меж його посідання. Означити, коли були отримані перші максимально достовірні дані про кількісний та якісний склад населення України. Розкрити динаміку демографічного розвитку українського етносу з часу виникнення і до сучасного історичного періоду. З'ясувати, коли відбувалося зростання демографічної чисельності населення та що цьому сприяло. Визначити події, що зумовили серйозні демографічні удари та масові втрати українського населення. Подати час і причини українських міграційних хвиль в інші країни. Висвітити зміни етнічного складу населення України.

Під час підготовки до *шостого питання* необхідно з'ясувати суть поняття національна свідомість. Висвітити, як вплинуло відновлення незалежності держави на етнонаціональний розвиток української спільноти. Осмислити, на якій стадії формування перебуває український етнос та нації. Означити, які проблеми переживає українська спільнота щодо формування національної свідомості. Вияснити, що ускладнює налагодити ціннісну соборність українців та які існують зовнішні впливи, що підштовхують до роз'єднаності українських громадян. Висвітити значення історичної пам'яті, засобів масової інформації, економічного розвитку тощо для формування національної свідомості. Розкрити перспективи розвитку української спільноти.

Література:

1. *Вівчарик М.М.* Українська нація: витоки, становлення і сьогодення: навч. посібник / М.М. Вівчарик. – К.: Олан, 2003. – 280 с.
2. *Гирич І. Б.* Формування модерної української нації: теорія і суспільні виклики (XIX – початок XX ст.) [монографія] / І.Б. Гирич. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2014. – 109 с.
3. *Горелов М.* Українська етнічна нація: [монографія] / М. Горелов, О. Моця, О. Рафальський. – К., Еко-продакшн, 2012. – 192 с.
4. *Залізняк Л.* Від склавинів до української нації: [монографія] / Л. Залізняк. – К.: Бібліотека українця, 2004. – 256 с.
5. *Залізняк Л.* Первісна історія України: навч. посібник / Л. Залізняк. – К.: Вища школа, 1999. – 263 с.
6. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
7. *Савчук Б.* Українська етнологія: навч. посібник / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 559 с.
8. *Тищенко К.* Етномова історія прадавньої України: [монографія] / К. Тищенко. – К.: «Аквілон-Плюс», 2008. – 480 с.

Семінар № 2. Українська визвольна боротьба у XVI – XVIII ст.

1. *Становлення українського козацтва під час протистояння з Кримським ханством і Туреччиною наприкінці XV–XVI ст.*
2. *Козацькі повстання наприкінці XVI – на початку XVII ст.*
3. *Причини, характер, рушійні сили, етапи, хронологічні рамки, історичне значення Української революція XVII ст.*
4. *Роль та місце визвольної війни під проводом Б. Хмельницького в Українській революції XVII ст.*
5. *Українська революція в європейському контексті історичних подій.*
6. *Спротив українського народу у XVIII ст. Гайдамаччина, опришківство.*

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно лаконічно пояснити причини виникнення козацтва. Висвітити, чому козацтво вже на початковому етапі свого формування розгорнуло збройне протистояння з Кримським ханством та Туреччиною, а не з Польщею чи Литвою. Розкрити, як відбувалося це протиборство, відмітивши найбільші військові кампанії козаків та їх керівників. Осмислити, як вплинула боротьба з Кримським ханством та Туреччиною на козацтво як нового виразника і захисника інтересів українського народу. Означити, як ця збройна боротьба вплинуло на формування світогляду козацтва та його провідників.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно з'ясувати чому саме наприкінці XVI ст. козацтво розпочало визвольну боротьбу проти Речі Посполитої. Висвітити причини, етапи та характерні особливості козацьких виступів. Показати динаміку розгортання козацьких виступів, відмітивши позиції прихильників різної політики щодо Польщі та політику останньої щодо України та козацтва. Розповісти про найвідоміших керівників визвольних повстань та їх ідеї. Розкрити перемоги українських повстанців та здобуті результати. Означити, які договори і на яких умовах було підписано в ході повстань. Осмислити причини поразок повстанців та значення їхньої визвольної боротьби, як вона вплинула на розгортання подальших історичних подій.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно з'ясувати суспільно-політичну, соціальну, економічну, релігійну ситуацію в Україні на середину XVII ст. Означити привід і причини розгортання повстання проти Речі Посполитої. Встановити ідеї за які піднялися на боротьбу українські повстанці у середині XVII ст. З'ясувати, які території були охоплені революційними подіями. Пояснити чому повстання переросло у війна, а війна у революцію. Висвітити, які верстви взяли участь у революції та яку роль і значення в ній відігравали. Подати імена найвідоміших постатей, що взяли активну участь в розгортанні революції. Коротко розкрити етапи революції. Встановити хронологічні рамки революції, пояснивши верхню і нижню її межу. Розкрити основні переможні битви і їхнє значення для розгортання революції. Пояснити, чому революція затягнулася і не принесла всіх очікуваних результатів. Розкрити здобутки і значення революції для українського народу.

Під час підготовки до *четвертого питання* необхідно обміркувати чому визвольна війна відбулась саме під проводом Хмельницького та розкрити ким він був до обрання гетьманом. З'ясувати коли і чому Б. Хмельницький вирішив взяти участь у підготовці повстання проти Речі Посполитої. Проаналізувати трансформацію ідейних позицій Б. Хмельницького щодо мети і завдання визвольної війни. Осмислити стратегію і тактику реалізації війни за свободу. Проаналізувати причини успішних воєнних кампаній українського війська під проводом Б. Хмельницького. Вивчити причини та результати укладених Б. Хмельницьким союзницьких договорів. З'ясувати чому Б. Хмельницький пішов на укладання з Річчю Посполитою перемир'я та мирних договорів. Вияснити причини затягнення воєнних дій. Розкрити допущені Б. Хмельницьким прорахунки в ході війни і які вони мали вплив на перебіг всієї революції. Висвітлити результати визвольної війни та її значення як для її сучасників, так і наступних поколінь українців.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати, які суспільно-політичні та соціально-економічні події відбувалися в світі і, зокрема на європейському континенті. Означити наскільки добре в інших країнах були поінформовані про події Української революції XVII ст. Розкрити ставлення урядів різних країн до подій в Україні, чи намагалися вони втручатися, надавати підтримку чи протидіяти визвольним процесам. Розкрити як вписується Українська революція XVII ст. в загальноєвропейський контекст подій того часу Висвітити як вплинули події Української революції XVII ст. на політичне та соціально-економічне становище на європейському континенті.

Під час підготовки до *шостого питання* необхідно з'ясувати особливості ситуації на українських землях на початку XVIII ст. Розкрити причини народних виступів на початку XVIII ст. та в наступні десятиліття. Проаналізувати за які ідеї піднімалися до боротьби, якими методами поставлену мету та завдання прагнули досягнути. Наскільки популярними були ідеї повстанців серед українського народу й чи мали повстанці широку підтримку. Показати хто брав участь в повстаннях чи був їхньою рушійною силою. Означити терени охоплені повстанською боротьбою. Висвітити перебіг повстанської боротьби починаючи з початку XVIII ст., включно з виступами гайдамаків та опришків. З'ясувати до якого часу тривали народні виступи та які були їхні результати.

Література:

1. *Брехуненко В.* Морські війни українських козаків: [монографія] / В. Брехуненко. – Київ: [б.в.], 2007. – 77 с.
2. *Горобець В.М.* Україна: Козацькі війни 1618–1638: [монографія] / В.М. Горобець. – Київ: КРІОН, 2011. – 267 с.
3. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
4. *Леп'явко С.* Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні: [монографія] / С. Леп'явко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1996. – 287 с.
5. *Смолій В., Степанков В.* Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.): [монографія] / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 448 с.
6. *Боротьба* Петра Дорошенка за збереження цілісності козацької України (друга половина 1668–1669 рр.) / В. Степанков // Український історичний збірник. – 2003. – Вип. 5. – С. 147–148.
7. *Українська революція 1648–1676 рр. у контексті європейського революційного процесу* / В.С. Степанков // Український історичний журнал. – 1997. – №1. – С. 3–21.

Семінар № 3. Українська визвольна боротьба у XIX – поч. XX ст.

1. *Український національний рух на Наддніпрянщині в XIX – на поч. XX ст.*
2. *Український національний рух на західноукраїнських землях в XIX – на поч. XX ст.*
3. *Причини, рушійні сили, соціальна база, етапи, хронологічні рамки та історичне значення Української революції 1917–1921 рр.*
4. *Бойові дії українських Збройних Сил проти російських інтервентів у 1917–1921 рр.*
5. *Бойові дії українських Збройних Сил проти польської агресії 1918–1919 рр.*
6. *Селянські повстання 1920-х – початку 1930-х рр.*

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно розкрити суть поняття «українське національне відродження XIX ст.» та висвітлити обставини започаткування національного відродження у Наддніпрянській Україні. Подати етапи національного відродження. Проаналізувати особливості розвитку ідейних позицій та організаційного становлення й консолідації українського національного руху. Розкрити формування громадських і політичних організацій та партій. Відмітити роль і значення видатних українських постатей у розгортанні національного руху на Наддніпрянщині. Проаналізувати зовнішні впливи на становлення українського руху, зокрема з боку російської влади, польського руху чи загальноєвропейського політичного процесу. Висвітлити особливості впливу подій першої російської революції на розгортання українського національного руху. Порівняти розвиток українського національного руху на Наддніпрянщині з українським національним рухом на західноукраїнських землях, а також національними рухами інших народів.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно з'ясувати обставини започаткування національного відродження на західноукраїнських землях. Подати етапи національного відродження. Проаналізувати особливості розвитку ідейних позицій та організаційного становлення та консолідації українського національного руху. Розкрити формування громадських і політичних організацій та партій. Відмітити роль і значення видатних українських постатей у розгортанні національного руху на західноукраїнських землях. Проаналізувати зовнішні впливи на становлення українського руху, зокрема з боку австро-угорської влади, польського руху чи загальноєвропейського політичного процесу. Висвітлити особливості впливу подій «весни народів» на розгортання українського національного руху. Порівняти розвиток українського національного руху на західноукраїнських землях з українським національним рухом на Наддніпрянщині, а також національними рухами інших народів.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно з'ясувати передумови, причини та привід Української революції 1917–1921 рр. Висвітлити рушійні сили та соціальну базу революції, себто ті верстви населення або етнічні групи, які спрямовували, брали активну участь, підтримували чи протидіяли революційним процесам. Розкрити етапи і

коротко проаналізувати їх, а також обґрунтувати хронологічні рамки революції. Проаналізувати історичне значення революції для українського народу та її місце в загальноєвропейському контексті подій.

Під час підготовки до *четвертого питання* необхідно обміркувати причини розв'язання війни Радянською Росією проти Української Народної Республіки. З'ясувати суть агресивних вимог російських більшовиків до української влади. Проаналізувати стан і чисельність збройних сил обох держав. Розкрити особливості перебігу воєнних дій під час російсько-української війни. Висвітити успішні бої та бойові операції української армії. Показати героїчні дії видатних українських військових під час війни. Осмислити причини зміни тактики воєнних дій української армії на завершальному етапі війни. Проаналізувати причини поразки і тріумфу українського війська та наслідки війни для українського народу.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати причини розв'язання польської збройної агресії проти України. Проаналізувати стан і чисельність збройних сил обох держав. Розкрити особливості перебігу воєнних дій під час польсько-української війни. Окреслити вплив Антанти на хід війни. Висвітити успішні бої та бойові операції української армії. Показати героїчні дії видатних українських військових під час війни. Проаналізувати причини поразки і тріумфу українського війська та наслідки війни для українського народу.

Під час підготовки до *шостого питання* необхідно з'ясувати причини селянського повстанського руху. Розкрити основні вимоги повсталих селян та тактику боротьби. Окреслити території охоплені селянськими виступами. Визначити періодизації селянської боротьби та окреслити фази найбільш чисельних виступів селян. Встановити, які було проголошено повстанські республіки, на яких засадах вони організовувались, на які території простягались і який період часу існували. Означити кількість і чисельність повстанських загонів в різні періоди селянських виступів. Розкрити інформацію про відомих отаманів селянських повстань. З'ясувати яким чином радянська влада протидіяла селянським виступам і в результаті яких дій придушила селянські повстання. Встановити час остаточного знищення повстанства як форми боротьби селян з радянською владою. Проаналізувати результати і наслідки селянських виступів.

Література:

1. *Ганжа О.І.* Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927 рр.): [монографія] / О.І. Ганжа. – К., 2000. – 208 с.

2. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.

3. *Ковальчук М.* Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917–1918 рр.: у 2 т.: [монографія] / М. Ковальчук. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2015. – Т. 1. – 608 с.

4. *Ковальчук М.* Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917–1920: [монографія] / М. Ковальчук. – Київ, 2007. – 72 с.

5. *Комуністичний режим та українське повстанство наприкінці 1919 – на початку 1920 рр* / М. Ковальчук // Сіверський літопис. – 2010. – № 2–3. – С. 166–173.

6. *Верстюк В.Ф.* Нариси історії української революції 1917–1921 років: у 2-х кн. / В. Ф. Верстюк, В. І. Головченко, Т. С. Осташко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – К.: Наукова думка, 2011. – Кн. I. – 390 с.

7. *Верстюк В.Ф.* Нариси історії української революції 1917–1921 років / В. Ф. Верстюк, С. В. Кульчицький, В. М. Литвинта ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – К.: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2012. – Кн. 2. – 464 с.

8. *Литвин М.* Історія ЗУНР: [монографія] / М. Литвин. К. Науменко. – Львів: Інститут українознавства НАНУ; видавнича фірма «Олір», 1995. – 368 с.

9. *Сарбей В.Г.* Національне відродження України: [монографія] / В.Г. Сарбей. – Київ: Альтернативи, 1999. – 336 с.

10. *Тинченко Я.* Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918): [монографія] / Я. Тинченко. – К.: [б.в.]; Львів: [б.в.], 1996. – 371 с.

Семінар № 4. Українська визвольна боротьба у сер. ХХ – поч. ХХІ ст.

1. *Розгортання спротиву на західноукраїнських землях у 1920–1930-х рр.*

2. *Збройний Рух Опору на українських землях в 1940–1950 рр.*

3. *Національно-демократичний спротив у 1960–1980-х рр.*

4. *Українська національно-демократична революція наприкінці 1980 – на початку 1990-х рр.*

5. *Участь української діаспори в боротьбі за визволення України у 1950–1990-х рр.*

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно з'ясувати під владу яких країн потрапили західноукраїнські землі, яку політику здійснювали окупаційні уряди щодо українців та як вона вплинула на активізації української визвольної боротьби. Розкрити на які напрямки за методами діяльності поділялися українські визвольні сили. Проаналізувати ідейні позиції та тактику боротьби українських політичних, економічних, релігійних, молодіжних об'єднань. Означити найбільш впливові українські визвольні організації. Порівняти особливості розгортання визвольної боротьби на західноукраїнських землях під владою різних країн. Висвітити ставлення українського населення до діяльності українських визвольних структур у 1920–1930-х рр. З'ясувати результати визвольної боротьби на західноукраїнських землях у 1920–1930-х рр.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно звернути увагу на те чому розпочалася Друга світова війна і які сподівання покладали діячі українського визвольного руху на зміну геополітичної ситуації в Європі та в світі в ході війни. Висвітити, які українські збройні формування були створені напередодні і на початку війни в складі армій інших країн. Розглянути повстання українських визвольних сил проти Польщі осінню 1939 р. З'ясувати стан боротьби українського руху спротиву проти радянської влади в 1939–1941 рр. Проаналізувати причини переходу українського руху спротиву до боротьби проти нацистського і радянського тоталітарного режиму. З'ясувати, яка масштабна українська військова формація була створена у 1942 р., які були завдання її боротьби, якою була тактика діяльності, структура, чисельність. Розкрити становлення українського самостійницького підпілля в різних регіонах України. Висвітити мету діяльності та особливості розгортання радянського і польського Руху Опору на українських землях в роки Другої світової війни. Означити особливості відносин між українським та радянським й

польським збройними Рухами Опору. Висвітлити причини і особливості боротьби українського збройного підпілля після закінчення Другої світової війни. З'ясувати до якого часу тривала боротьба українського збройного підпілля. Розповісти про опір ув'язнених українських підпільних і повстанців проти адміністрації таборів ГУЛАГу. Проаналізувати значення і результати збройної боротьби українського руху спротиву 1940–1950-х рр. та її місце в європейському русі спротиву.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно з'ясувати чому на період 1960-х рр. припадає активізації українського національного руху. Проаналізувати причини застосування інших методів і форм ведення боротьби у 1960–1980-х рр. ніж були в попередньому періоді. Встановити, чи спостерігався вплив ідей руху спротиву 1930–1950-х рр. на розгортання боротьби у 1960–1980-х рр. Розповісти про знакові постаті нового етапу боротьби, їхню діяльність. Розкрити суть самвидаву, викласти про важливі самвидавчі видання. Пояснити ставлення діячів спротиву до організаційних форм роботи, про засновані організації, їх мету і діяльність. Означити позицію і методи репресій радянського тоталітарного режиму проти діячів українського національно-демократичного спротиву. Розкрити специфіку боротьбу українських політв'язнів в радянських тюрмах і таборах. З'ясувати наскільки масштабним був спротив 1960–1980-х рр., де зосереджувалися центри опору, як ставилося населення до його діяльності. Проаналізувати значення і результати українського національно-демократичного спротиву 1960–1980-х рр. та його місце в контексті боротьби східноєвропейських народів проти радянсько-комуністичних режимів.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно з'ясувати суть поняття «Українська національно-демократична революція 1988–1991 рр.» Розкрити причини активізації української визвольної боротьби в другій половині 1980-х рр. Окреслити вплив політичної, соціально-економічної та екологічної ситуації в Радянському Союзі, а також радянських політв'язнів, позацензурної преси на розгортання руху спротиву в другій половині 1980-х рр. Проаналізувати як відбувалася трансформація ідейних позицій українського визвольного руху, які особистості та організації впливали на їхню радикалізацію. Висвітлити як розгорталося створення перших українських неформальних громадських об'єднань. Розкрити роль і значення Української гельсінської спілки та Народного Руху України в консолідації українських визвольних сил. Означити вплив виборів до

парламенту і місцевих органів влади на посилення українського визвольного руху. Висвітити роль і місце шахтарських і робітничих страйків в розгортанні політичних процесів в Україні. З'ясувати, які методи і засоби використовував радянський тоталітарний режим для нейтралізації українського визвольного руху. Розкрити особливості відновлення незалежності України в ході протидії спробі державного перевороту в Радянському Союзі. Проаналізувати значення і результати Української національно-демократичної революції 1988–1991-х рр. та її місце в контексті боротьби східноєвропейських народів за відновлення політичного суверенітету.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати в яких країнах знаходилися найбільші згуртування вихідців з України та наскільки вони були активними у відстоювання своїх прав. Розглянути організації, що були засновані представники української діаспори, завданням яких було вести діяльність щодо визволення України. Окреслити наскільки добре були поінформованими представники української діаспори про становище в Україні. Висвітити тактику і методи боротьби та оперативність їхнього вдосконалення представниками української діаспори щодо визволення України, підтримки ув'язнених та допомоги руху спротиву на українських землях. З'ясувати, які міжнародні форуми використовували представники української діаспори як майданчики для просування українського питання, захисту заарештованих радянським режимом українських діячів спротиву. Вияснити наскільки активно представники української діаспори брали участь у боротьбі за визволення України, підтримці ув'язнених та допомозі руху спротиву на українських землях. З'ясувати позицію (надання дієвої підтримки чи стриманий нейтралітет тощо) урядів різних країн до діяльності представників української діаспори щодо визволення України, звільнення політв'язнів та допомоги руху спротиву на українських землях. Пояснити наскільки результативною була діяльність представників української діаспори щодо визволення України, підтримки ув'язнених та допомоги руху спротиву на українських землях.

Література:

1. *Шлях до незалежності: громадські рухи й суспільні настрої УРСР другої половини 80-х рр.* / В.М. Даниленко, М. К. Смольницька // Український історичний журнал. – 2011. – №4. – С. 4–22.

2. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навчальний посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.

3. *Касьянов Г.В.* Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х років: [монографія] / Г.В. Касьянов. – Київ: Либідь, 1995. – 224 с.

4. *Народження Народного руху України* / С.В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 2010. – № 1. – С. 8–22.

5. *Верстюк В.Ф.* Нариси історії української революції 1917–1921 років: у 2-х кн. / В. Ф. Верстюк, В. І. Головченко, Т. С. Осташко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – К.: Наукова думка, 2011. – Кн. I. – 390 с.

6. *Верстюк В.Ф.* Нариси історії української революції 1917–1921 років / В. Ф. Верстюк, С. В. Кульчицький, В. М. Литвинта ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – К.: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2012. – Кн. 2. – 464 с.

7. *Патриляк І.* «Перемога або смерть». Український визвольний рух, 1939–60-ті роки: [монографія] / І. Патриляк. – К.: Наш формат, 2015. – 512 с.

8. *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія* : Історичні нариси / В. В. Дзьобак [та ін.]; відп. ред. С. В. Кульчицький; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наукова думка, 2005. – 496 с.

Семінар № 5. Княжий період українського державотворення

1. *Перші слов'янські державні утворення на території України (кін. IV – поч. IX ст.).*

2. *Київська Русь: державний лад, внутрішня політика.*

3. *Руське королівство: державний лад, внутрішня політика.*

4. *Київська Русь у міжнародних відносинах IX–XII ст.*

5. *Руське королівство у міжнародних відносинах кінець XII – сер. XIV ст.*

6. *Стан української державності в період литовсько-польської експансії.*

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно з'ясувати коли виникла перше слов'янське державне утворення на території сучасної України, себто антських племінний союз, а також скелотське племінне формування. Висвіти їхній суспільно-політичний устрій та період існування, причини зникнення. Розкрити, які союзи племен згодом утворилися та їхній суспільно-політичний устрій. Звернути увагу на постання племінних об'єднань волинян і полян.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно з'ясувати час виникнення Київської Русі та етапи її розвитку. Вияснити, коли виникло державне утворення Київська земля або Руська земля. Дослідити питання щодо становлення Русі, як послідовного процесу розвитку державності на українських землях чи принесення державності на наші землі варягами. Розкрити особливості форми державного устрою й правління та їх видозміни; вищих державних органів влади, регіональних органів влади та органів самоврядування; правової і судової системи; економічного і фіскального устрою та соціальної структури населення. Означити вплив релігії на становлення держави. Вияснити, що сприяло розвитку і зміцненню державності, а що навпаки її ослаблювало. Висвітити, хто з князів вніс значний внесок у розвиток і зміцнення держави. З'ясувати рівень щастя, рівень комфорту, рівень задоволення громадян життям у цій державі. Розкрити суть проблеми роздробленості. Висвітити історичне значення Київської Русі.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно розкрити за яких обставин і чому відбулося об'єднання Волинського та Галицького князівств та основні етапи розвитку цієї держави. Дослідити історично обумовленість та коректність використання термінів Галицько-Волинське князівство чи Руське королівство. Висвіти плани князя Романа щодо відновлення єдності руських земель. Означити особливості внутрішньої політики короля Данила та його наступників. Розкрити особливості форми державного правління; вищих державних органів влади, регіональних органів влади та органів самоврядування; правової і судової системи; економічного і фіскального устрою та соціальної структури населення. Проаналізувати наскільки устрій Руського королівства відповідав тому який існував в Київській Русі. Вияснити, що сприяло розвитку і зміцненню державності, а що навпаки її ослаблювало. Висвітити, хто з князів вніс

значний внесок у розвиток і зміцнення держави. З'ясувати рівень щастя, рівень комфорту, рівень задоволення громадян життям у цій державі. Висвітлити історичне значення Руського королівства.

Під час підготовки до *четвертого питання* необхідно розглянути особливості виходу Київської Русі на міжнародну арену. З'ясувати форми і засоби введення зовнішньополітичної діяльності, особливості функціонування дипломатичної служби. Розповісти про країни з якими здійснювалися інтенсивні відносини, були союзниками або партнерами чи існували ворожі стосунку. Означити як вплинуло запровадження християнства на зовнішньополітичні відносини і міжнародний авторитет. Висвітлити, хто з князів активно впровадив зовнішню діяльність, прислужився до посилення її позицій на міжнародній арені. Визначити роль, значення і місце Київської Русі в тодішній геополітиці та політичній карті Європи та світу.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати як Галицько-Волинське князівство (Руське королівство) утверджувало свої позиції на зовнішньополітичній арені. З'ясувати форми і засоби введення зовнішньополітичної діяльності, особливості функціонування дипломатичної служби. Розповісти про країни з якими здійснювалися інтенсивні відносини, були союзниками або партнерами чи існували ворожі стосунку. Висвітлити хто з князів активно впровадив зовнішню діяльність, прислужився до посилення її позицій на міжнародній арені. Визначити роль, значення і місце Руського королівства в тодішній геополітиці та політичній карті Європи та світу.

Під час підготовки до *шостого питання* необхідно з'ясувати які держави були головними суперниками в боротьбі за галицько-волинську спадщину. Висвітлити, яким чином на українських землях, і яких саме, вдалося закріпитися Великому князівству Литовському та Польському королівству. Означити політику цих держав щодо збереження форм української державності на підконтрольній їм території. Вияснити, який політичний статус мали українські землі в складі Великого князівства Литовського. Окреслити особливості правового статусу українських земель у складі Великого князівства Литовського. З'ясувати причини ліквідації литовською владою прадавніх прав удільних українських князівств. Висвітлити, як вплинуло зближення Великого князівства Литовського і Польського королівства, а згодом і їх об'єднання в Річ Посполиту на суспільно-політичне, правове та духовне становище

українців. Відмітити наслідки перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського і Польського королівства для стану української державності.

Література:

1. *Головко О.Б.* Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя: [монографія] / О.Б. Головко. – К.: ВД «Стилос», 2006. – 575 с.

2. *Грабовський С.* Нариси з історії українського державотворення: навч. посібник / С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр. – К.: Генеза, 1995. – 608 с.

3. *Панібудьласка В.Ф.* Державна символіка України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон, та ін. – К.: КНУБА; «Довіра», 2004.– 156с.

4. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.

5. *Феномен* удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми) / М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 24–37.

6. *Чекаленко Л. Д.* Зовнішня політика України: підручник / Л. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.

7. *Шевчук В.П.* Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.

Семінар № 6. Козацький період українського державотворення

1. *Запорозька Січ – козацька республіка (кінець XV–XVII ст.).*

2. *Запорозька Січ у XVIII ст.: суспільно-політичний та соціально-економічний устрій.*

3. *Формування Української держава у середині XVII ст., її державний лад та соціально-економічний устрій.*

4. *Гетьманщина наприкінці XVII–XVIII ст.: суспільно-політичний та соціально-економічний устрій.*

5. Запорізька Січ у міжнародних відносинах XVI–XVIII ст.

6. Українська держава в міжнародних відносинах XVII–XVIII ст.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно звернути увагу на особливості формування державного організму запорозьких козаків в пониззі Дніпра. З'ясувати, які державотворчі традиції було взято з попереднього періоду українського державотворення або запозичено в інших народів. Розкрити особливості військово-адміністративного, правового, соціально-економічного устрою Запорізької Січі. Подати інформацію про військові клейноди Січі та символи влади козацької старшини. Висвітити, хто з кошових отаманів зробив значний внесок в становлення і розвиток цієї української державності. Розкрити, які ознаки держави мала Запорізька Січ. Вияснити, яке значення і роль відіграла Запорізька Січ в українському державотворчому процесі.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно з'ясувати історичні умови існування Запорізької Січі у XVIII ст. Вияснити, чи відбулися зміни в її військово-адміністративному, правовому, соціально-економічному устрої. Висвітлити внесок визначних кошових отаманів у збереження функціональності та самоврядності Запорізької Січі. Розкрити особливості відносин Запорізької Січі з Гетьманщиною та слобідськими козацькими полками. Висвітлити місце і вплив Запорізької Січі XVIII ст. на розвиток загальноукраїнських процесів.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно звернути увагу на особливості та умови утворення Української держави гетьманом Б. Хмельницьким у XVII ст. З'ясувати ідеї та плани Б. Хмельницького щодо побудови держави. Проаналізувати ідеї попередніх провідників українського козацтва щодо створення власної держави. Встановити хронологічні межі існування держави, від часу початку створення окремого державного організму до втрати державної суверенності. Окреслити періоди та етапи існування держави. Розкрити її державний, політичний, правовий, соціальний та економічний устрій. З'ясувати становище релігії в Українській державі XVII ст. Визначити відмінність і навіть прогресивність державно-політичного та соціально-економічного устрою України від інших тодішніх європейських країн. Вияснити, яке

значення і роль відіграла Українська держава XVII ст. в українському державотворчому процесі.

Під час підготовки до *четвертого питання* необхідно розкрити суспільно-політичне та соціально-економічне становище Гетьманщини наприкінці XVII ст. Означити юридично-правове становище Гетьманщини наприкінці XVII ст. – на початку XVIII ст. Окреслити територіальні межі Гетьманщини, з'ясувати чи поширювалася влада гетьмана на Запоріжжя, землі слобідських козацьких полків, Правобережну Україну. Висвітити особливості устрою Гетьманщини в XVIII ст., причини гетьманських реформ. З'ясувати мотиви втручання російської влади в діяльність гетьманського уряду, створення Малоросійських колегій тощо. Дослідити чи існували на той час подібні утворення як Гетьманщина чи вона була унікальним державним явищем. Розкрити обставини припинення існування Гетьманщини. Вияснити, яке значення і роль відіграла Гетьманщина в українському державотворчому процесі.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно розглянути в результаті яких подій українські козаки вийшли на міжнародну арену. З'ясувати, як формувалися зовнішньополітична діяльність Запорізької Січі, хто займався цими відносинами, чи існувала дипломатична служба. Висвітити з якими країнами Запорізька Січ підтримувала відносини, куди відправлялись дипломатичні місії, які укладались союзи чи коаліції. Означити, яке значення відводилось дипломатичній діяльності в Запорізькій Січі, наскільки інтенсивно здійснювались міжнародні відносини у XVI–XVIII ст. Окреслити, як сприймалася Запорізька Січ на міжнародній арені іноземними країнами в різні періоди існування. Висвітити наскільки результативною була дипломатична діяльність Запорізької Січі.

Під час підготовки до *шостого питання* необхідно з'ясувати як Українська держава XVII ст. утверджувала свої позиції на зовнішньополітичній арені. З'ясувати форми і засоби введення зовнішньополітичної діяльності, особливості функціонування дипломатичної служби. Розповісти про країни з якими здійснювались інтенсивні відносини, були союзниками або партнерами чи існували ворожі стосунки. Висвітити, хто з гетьманів активно впровадив зовнішню діяльність, прислужився до посилення її позицій на міжнародній арені. Визначити роль, значення і місце Української держави XVII ст. в тодішній геополітиці та політичній карті Європи та світу.

Література:

1. *Українська державність напередодні та в роки визвольної війни 1648–1654 рр.* / В. Батюк // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 50–57.
2. *Грабовський С.* Нариси з історії українського державотворення: навч. посібник / С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр. – К.: Генеза, 1995. – 608 с.
3. *Гуржій О.І.* Політико-адміністративне й територіальне реформування Гетьманщини у XVIII ст.: причини, перебіг, наслідки: [монографія] / О.І. Гуржій. – К.: Інститут історії України, 2015. – 80 с.
4. *Панібудьласка В.Ф.* Державна символіка України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон, та ін. – К.: КНУБА; «Довіра», 2004.– 156с.
5. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
6. *Смолій В.* Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.): посібник для університетів / В. Смолій, В. Степанков, В. Горобець, Т. Чухліб. – К.: Вид-во «АМЕННОТЕР» 2016. – 320 с.
7. *Чекаленко Л.Д.* Зовнішня політика України: підручник / Л.Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
8. *Шевчук В.П.* Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.
9. *Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура* / ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.), О. Бакинська, В. Горобець (заст. відп. ред.), В. Матях (відп. секр.), Ю. Мицик, В. Степанков, Я. Федорук, Т. Чухліб (заст. відп. ред.). – К.: Інститут історії України, 2014. – 671 с.
10. *Чухліб Т.* Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. середньовіччя: [монографія] / Т. Чухліб – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 518 с.

Семінар № 7. Стан української державності у 1917–1980-х рр.

1. *Особливості державного ладу та внутрішньої політики під час правління Центральної Ради, Гетьмана П. Скоропадського, Директорії УНР, уряду Західноукраїнської народної республіки.*

2. *Зовнішньополітична діяльність українських урядів в 1917–1921 рр.*

3. *Встановлення радянської влади в Україні та особливості державно-правового становища УРСР у 1920 – ті – 80-ті рр.*

4. *Проголошення української державності в Закарпатті (1938–1939).*

5. *Українське питання напередодні Другої світової війни: заходи українських діячів з відродження державності, політика різних держав щодо України.*

6. *Українське державотворення в роки Другої світової війни (Акт 30 червня 1941 р., «повстанські республіки», утворення УГВР).*

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно розкрити особливості становлення української державності в 1917–1921 рр. Порівняти, що було спільного чи відмінного із розбудовою державних структур в попередні періоди. З'ясувати ідеї та плани щодо побудови власної держави лідерів української революції. Висвітлити питання соборності українських земель. Окреслити періоди та етапи існування держави. Розкрити особливості форми державного правління; вищих державних органів влади, регіональних органів влади та органів самоврядування; правової і судової системи; економічної, фіскальної та соціальної структури. Вияснити, що сприяло розвитку і зміцненню державності, а що навпаки її ослаблювало. Висвітлити, який з різних урядів вніс значний внесок у розвиток і зміцнення держави, означити досягнення і прорахунки різних урядів. З'ясувати, як населення сприймало відновлення української державності і чи було зацікавленим в його утвердженні.

Вияснити, яке значення і роль відіграла українська державність 1917–1921 рр. в українському державотворчому процесі.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно, з'ясувати як Українська держава періоду 1917–1921 рр. утверджувала свої позиції на зовнішньополітичній арені. З'ясувати форми і засоби введення зовнішньополітичної діяльності, особливості становлення і функціонування дипломатичної служби. Розповісти про країни з якими налагоджувалися відносини, підписувалися мирні угоди, встановлювалися союзницькі відносини або існував стан війни. Розглянути діяльність українських дипломатичних місій за кордоном. Висвітити, які уряди активно здійснювали зовнішню діяльність, прислужилися до посилення позицій держави на міжнародній арені. Визначити роль, значення і місце Української держави періоду 1917–1921 рр. на міжнародній арені.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно розкрити особливості встановлення радянської влади в Україні. З'ясувати легітимність її проголошення при підтримці зовнішніх сил, проаналізувати схожість методів її встановлення на колишньому постімперському просторі тоді і в наступні роки. Означити етапи утвердження радянської влади в Україні. Розкрити особливості утворення вищих і регіональних органів влади, політико-правової та соціально-економічної системи в 1918–1921 рр. Висвітити ставлення населення до більшовиків та радянської влади. Встановити державно-правовий статус України в радянській державній системі, центр якої знаходився у Москві, до і після підписання союзного договору про створення Радянського Союзу. Розкрити особливості форми державного правління; вищих державних органів влади, регіональних органів влади; правової і судової системи; економічної, фіскальної та соціальної структури, які впроваджувалися в Україні у 1920–1980-х рр. Історичне значення радянської форми правосуб'єктності на українських землях.

Під час підготовки до *четвертого питання* необхідно розглянути особливості суспільно-політичного та соціально-економічного становища на Закарпатті наприкінці 1930-х рр. Висвітлити процес боротьби за статус автономії для Закарпаття впродовж 1920–1930-х рр. З'ясувати, як відбувалося встановлення політичного самоврядування на Закарпатті, формування центральних і регіональних органів влади, розбудова економічної системи, силових структур тощо. Означити зовнішньополітичну діяльність уряду Карпатської України. Розкрити

обставини припинення існування Карпатської України. Вияснити історичне значення Карпатської України в українському державотворчому процесі.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати суть поняття «українське питання». Розкрити якими методами і засобами українські діячі просували «українське питання» на міжнародній арені, які використовували приводи для цього і міжнародні форуми. Встановити країни, що розглядалися діячами українського спротиву як можливі союзники у вирішенні «українського питання» та з якими країнами вони намагалися налагодити контакти з метою визволення України. Означити наскільки «українське питання» була актуальним або не актуальним на міжнародній арені впродовж 1920–1930-х рр., чи було воно темою для обговорень під час перемовин між провідними державами, які країни виявляли свою зацікавленість до нього, просували або були не зацікавлені чи протидіяли спробам його позитивного вирішення.

Встановити, чи проявляли іноземні країни зацікавленість у вирішенні «українського питання». З'ясувати, чи були країни, які були не зацікавлені або протидіяли спробам позитивного вирішення «українського питання».

Під час підготовки до *шостого питання* необхідно означити заходи, які провели діячі українського спротиву напередодні німецько-радянської війни з метою відновлення української держави. Висвітити зміст інструктивних матеріалів, що були розроблені Організацією українських націоналістів стосовно методів реалізації державотворення в ході визвольної війни на українських землях. З'ясувати особливості проголошення відновлення Української держави, створення центральних і регіональних органів влади й силових структур та інші початкові дії щодо розбудови держави. Означити обставини ліквідації спроби відновити державність у 1941 р. Висвітлити державотворчі дії Української повстанської армії, зміст документів виданих командуванням Української повстанської армії щодо упорядкування діяльності цивільної адміністрації. З'ясувати суть поняття «повстанські республіки», де і коли вони існували, як співіснували з органами окупаційної влади. Висвітлити особливість створення, склад, завдання і діяльність Української головної визвольної ради. Проаналізувати історичне значення державотворчих заходів в роки Другої світової війни.

Література:

1. *Грабовський С.* Нариси з історії українського державотворення: навч. посібник / С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр. – К.: Генеза, 1995. – 608 с.
2. *Панібудьласка В.Ф.* Державна символіка України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон, та ін. – К.: КНУБА; «Довіра», 2004.– 156с.
3. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
4. *Гетьман Скоропадський і українське державотворення доби визвольних змагань* / М. Ковальчук // Пам'ять століть. – 2002. – № 1. – С. 38–54.
5. *Кульчицький С.* Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі: в 3-х кн С. Кульчицький. – К.: Темпора, 2013. – Кн. 1. – К.: Темпора, 2013. – 504 с.; Кн. 2. – К.: Темпора, 2013. – 628 с.; Кн. 3. – К.: Темпора, 2013. – 388 с.
6. Литвин М. Історія ЗУНР: [монографія] / М. Литвин. К. Науменко. – Львів : Інститут українознавства НАНУ; видавнича фірма «Олір», 1995. – 368 с.
7. *Східний вектор зовнішньої політики Української Держави* / О.І. Лупандін // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 45–62.
8. *Діяльність надзвичайної дипломатичної місії УНР на Кавказі (1919–1921 рр.)* / І. Матяш // Український історичний журнал. – 2018. – № 1. – С. 73–97.
9. *Українське питання напередодні Другої світової війни* / П. Полянський // Пам'ять століть. – 2009. – № 5–6. – С. 105–125.
10. *Державний центр Української Народної Республіки в екзилі: передумови реорганізації (1945–1948 рр.)* / Д. Решетченко // Український історичний журнал. – 2018. – № 3. – С. 111–123.
11. *Чекаленко Л.Д.* Зовнішня політика України: підручник / Л.Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
12. *Шевчук В.П.* Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.

Семінар № 8. Новітня Українська держава

1. *Проголошення державного суверенітету та незалежності України.*
2. *Становлення держави в 1991–2004 рр.: досягнення і прорахунки.*
3. *Помаранчева революція та Революція гідності: причини, сутність, учасники, наслідки.*
4. *Утвердження правових, демократичних цінностей національної держави.*
5. *Зовнішньополітична діяльність Української держави.*
6. *Російсько-українська війна.*

Методичні рекомендації

Під час підготовки до *першого питання* необхідно звернути увагу на особливості суспільно-політичної ситуації на початку 1990-х рр. Проаналізувати передумови, причини, умови, суть та значення ухвалення Декларації про державний суверенітет України. Проаналізувати передумови, причини, умови, суть та значення ухвалення Акту проголошення незалежності України. З'ясувати причини проведення референдуму щодо підтримки незалежності України. Висвітлити особливості підготовки та проведення референдуму щодо підтримки незалежності України, а також його результати та їх значення. Розглянути особливості проведення перших всенародних виборів Президента України, їх результати та наслідки для майбутнього поступу України.

Під час підготовки до *другого питання* необхідно висвітлити особливості початкового періоду формування основ відновленої держави, обставини і фактори, які визначили основні напрями державотворення, а також геополітичне становище у світі у 1990-х рр. Звернути увагу на становлення державних органів влади, державного устрою, затвердження державної символіки та іншої атрибутики країни. Проаналізувати причини відмови від проведення політичних реформ, стагнації економічних реформ, сповільнення трансформації посттоталітарного суспільства.

З'ясувати суспільні настрої щодо розбудови української держави, діяльності влади, перспектив розвитку країни. Порівняти особливості розбудови держави в Україні з подібними процесами в країнах Східної та Південно-Східної Європи, що також як і Україна звільнилися від комуністичних тоталітарних режимів.

Під час підготовки до *третього питання* необхідно з'ясувати суть терміну «Помаранчева революція», її причини, привід, хронологічні рамки та етапи. Зазначити, які ідеї були актуальним під час помаранчевого майдану. Означити головну рушійну силу, найактивніших учасників та соціальну базу революції. Висвітити особливості розгортання революційних подій, обставини протистояння двох сторін та специфіку зовнішнього впливу з боку інших держав. Розкрити, яким чином народний виступ увінчався перемогою. Визначити результати і наслідки Помаранчевої революції для розгортання внутрішньодержавних та зовнішньополітичних процесів. З'ясувати суть терміну «Революція гідності» та проаналізувати в чому полягає відмінність термінів «Євромайдан» та «Революція гідності». Встановити причини, привід, хронологічні рамки та етапи Революції гідності. Зазначити, які ідеї були актуальним під час нового майдану. Означити головну рушійну силу, найактивніших учасників та соціальну базу революції. Висвітити особливості розгортання революційних подій, обставини протистояння двох сторін та специфіку зовнішнього впливу з боку інших держав. Розкрити те, яким чином народний виступ увінчався перемогою. Визначити результати і наслідки Революції гідності для розгортання внутрішньодержавних та зовнішньополітичних процесів. Висвітити, чому на відміну від Помаранчевої революції під час Революції гідності протистояння загострилося, призвівши кровопролиття. Висвітити, як світова спільнота реагувала на події двох майданів. Порівняти досягнення двох майданів, їхнє історичне значення, геополітичні наслідки.

Під час підготовки до *четвертого питання* необхідно встановити чинники, які сприяють побудові правової, демократичної національної держави та наскільки вони були задіяні в українському державотворенні в передреволюційний і постреволуційний періоди. Розкрити специфіку формування правової системи держави, складності реформування правоохоронних і судових органів, вплив владних та інших чинників на ці процеси. Розглянути особливості становлення громадянського суспільства, діяльність авторитетних громадських активістів, волонтерів, громадських

об'єднань, що впливають на позицію влади, сприяють утвердженні відповідальної влади, прискорюють динаміку реалізації необхідних реформ і позитивних змін у суспільстві. З'ясувати значення впровадження децентралізації для утвердження в країні демократичних цінностей, громадянського суспільства, економічного зростання. Розглянути особливості використання чи не використання національних цінностей та традицій для утвердження держави у передреволюційний і постреволюційний періоди.

Під час підготовки до *п'ятого питання* необхідно з'ясувати особливості виходу відродженої держави на міжнародну арену. Розкрити основні принципи та напрямки зовнішньої політики України, переформатування зовнішньополітичних орієнтирів. Розкрити особливості відносин з сусідніми країнами, причини територіальних претензій та посягань на територіальну цілісність держави, «газові» та «торгівельні війни» з Росією. Висвітлити про причини відмови України від ядерної зброї і гарантії безпеки для України з боку провідних країн світу. Розглянути участь країни в міжнародних організаціях (ООН, Раді Європи, ОБСЄ, СОТ, СНД тощо), співпрацю з НАТО та ЄС.

Під час підготовки до *шостого питання* необхідно з'ясувати передумови, причини і привід російського збройного вторгнення на територію Української держави. Висвітлити обставини анексії Криму, реакцію української влади і суспільства та міжнародної спільноти. Розкрити особливості повзучої російської окупації під назвою «русская весна». Розглянути процес формування добровольчого руху для опору російському загарбнику та визволення української території. Висвітлити бойові операції з визволення Донеччини. Розглянути причини затягнення воєнних дій та війни. Проаналізувати значення Мінських домовленостей, міжнародної підтримки, санкцій проти Російської Федерації. З'ясувати вплив російсько-української війни на українське суспільство та рівень розуміння спільнотою значення війни і ризику, які вона несе та шляхи її припинення.

Література:

1. *Аналітична доповідь* Центру Разумкова «Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій» [Електронний ресурс] // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5–6. – С. 1–39. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD148-149_2014_ukr.pdf (дата звернення 29.04.2019). – Назва з екрана.
2. *Грабовський С.* Нариси з історії українського державотворення: навч. посібник / С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр. – К.: Генеза, 1995. – 608 с.
3. *Грицак Я.* Що залишилось після Помаранчевої революції: [монографія] / Я. Грицак. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 31 с.
4. *Панібудьласка В.Ф.* Державна символіка України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон та ін. – К.: КНУБА; «Довіра», 2004.– 156с.
5. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
6. *Помаранчева революція як комутаційна проблема* / С. Квіт // Визвольний шлях. – 2005. – № 3. – С. 43–59.
7. *Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України* [Електронний ресурс]: наук.-метод. матер. / В. Головка, О. Палій, О. Черевко, С. Янішевський; за заг. ред. П. Полянського. – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2015. – 36 с. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/temp/2015-04-29-revolyucziya-gidnosti-uchnyam.pdf> (дата звернення 29.04.2019). – Назва з екрана.
8. *Чекаленко Л.Д.* Зовнішня політика України: підручник / Л.Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
9. *Шевчук В.П.* Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.
10. *Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України* / Т.С. Шульга // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 108–115.

ТЕСТОВІ ПИТАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар № 1. Особливості етнічного розвитку українського народу

- Що означає термін етнос?
- Чим відрізняється етнос від нації?
- Яку концепцію походження українців свого часу обґрунтував М. Грушевський?
- Які існують п'ять основних концепцій формування українського народу?
- Які теорії походження українців?
- Чи вплинуло велике переселення народів на формування українського етносу?
- Коли розпочалося формування українського етносу?
- Коли завершився консолідаційний процес праукраїнських племен?
- Яке століття можна вважати початком історичного часу для українського етносу за М. Грушевським?
- Які існують праукраїнські племена?
- Хто є предками українського етносу?
- Коли з'явилися перші людські поселення на території України?
- Як називалися племена, столицею яких був Київ, які стали центром для консолідації українських племен?
- Коли зародилась українська мова?
- Коли остаточно сформувався український етнос?
- Коли розпочалося формування українського етносу?
- Який вплив географічного положення на формування української спільноти?
- Який слід в етнокультурному процесі на українських землях залишили скіфи?
- Як вплинула поява Київської Русі на східних слов'ян?
- Коли вперше з'явилася назва «Русь»?
- Що означає назва «Русь»?
- Назва «Русь» є політонімом чи етніонімом?
- Коли вперше з'явилася назва «Україна» в писемних джерелах?
- Що означає назва «Україна»?

- Назва «Україна» є політонімом чи етніонімом?
- Коли самоназва спільноти з «русичів» змінилася на «українці»?
- Яка причина зміни самоназви з «русичів» на «українці»?
- Чи є представники трипільської культури прадавніми предками українців?
  - Який вплив мала трипільська культура на формування українського етносу?
  - Які риси трипільської доби збереглися в життєдіяльності українців?
  - Які зміни в етнічному складі населення відбулися у післятрипільську епоху?
    - Хто з'явився на півдні України, коли людство вступило в нову історичну епоху – залізний вік?
    - Коли на території України з'явилися скіфи?
    - Який вплив античних міст і держав Північного Причорномор'я на становлення українського етносу?
    - З чим пов'язують початок формування праслов'янської етнічної спільноти?
    - З якими подіями пов'язане формування слов'янської етнічної спільноти?
    - Яка держава в IX–XVIII ст. об'єднувала фактично усіх східних слов'ян і була однією з найбільших держав середньовічної Європи?
    - Які племена проживали на території Київської Русі?
    - Як вплинуло прийняття християнства на український етнос?
    - Який вплив на етнодемографічний розвиток українських земель мав турецько-татарський фактор?
      - Що таке автохтон?
      - Хто стверджував, що «общерусской» історії не було й не може бути, як нема «общерусской» народності?
      - Як впливало на український етнос об'єднання Польського королівства та Великого князівства Литовського?
      - Як змінювався етнос після захоплення української території Польщею, Литвою, Московією?
      - Який був вплив Визвольної війни (1648–1657) на українську етнічну спільноту?

- Чому козацтво можна вважати етнозберігаючим і етнотворчим чинником українського народу?
- Що Ви можете сказати про етнічний склад козацтва?
- Який період в історії України можна вважати початком створення української нації? Чому?
- Які події впливали на етнодемографічний розвиток українців в ХХ ст.?
- Коли були отримані перші максимально достовірні дані про кількісний та якісний склад населення України?
- Чим пояснюється сприятливі умови періоду XI – поч. XIII ст. для зростання кількості населення?
- Коли і за якої умови населення Київської Русі зазнало першого потужного демографічного удару?
- Які події зумовили потужний демографічний удар та масові втрати чоловічого населення з середини XVI ст.?
- З чим пов'язане збільшення кількості населення в Наддніпрянській Україні протягом XIX ст.?
- Який вплив здійснювала Російська імперія на етнічну структуру населення України упродовж XIX ст.?
- Яким чином військова політика Російської імперії впливала на етнічний склад населення України?
- Яка подія спонукала перше виселення українців з їх корінних земель?
- Скільки приблизно українців проживало в світі на рубежі XIX–XX ст.? З яких матеріалів це було відомо?
- Як Друга світова війна вплинула на етнічний склад населення України та його переміщень?
- Вкажіть основні причини, які спричинили катастрофічні демографічні втрати українського етносу у ХХ ст.
- Які основні прояви демографічної кризи України з середини 90-х рр. ХХ ст.?
- Які прогнози ООН щодо зміни кількості населення України до 2050 р.?
- Як вплинуло відновлення незалежності держави на етнонаціональний розвиток української спільноти?

- Як вплинуло відновлення незалежності держави на становище національних меншин?
- Чи є український етнос на сьогодні сформованим?
- Чи існує на сьогодні українська нація?
- Які проблеми переживає українська спільнота?
- Які проблеми хвилюють національних меншин в Україні?
- Які особливості становища кримських татар?
- Які причини ескалації антиукраїнських тенденцій на півдні і сході України?
- Що ускладнює налагодити ціннісну соборність українських земель?
- Чи існують зовнішні впливи, що підштовхують до роз'єднаності українських громадян?
- Яке значення історичної пам'яті для консолідації українських громадян?
- Яке значення засобів масової інформації для консолідації українських громадян?
- Яке значення економічного розвитку для консолідації українських громадян?
- Які перспективи розвитку української спільноти?

Семінар № 2. Українська визвольна боротьба у XVI–XVIII ст.

- Чому виникло козацтво?
- Яку роль відіграв польський утиск українського селянства у створенні козацтва?
- Чому сприяло утворення Запорізької Січі та формування українського козацтва?
- Що вплинуло на формування світогляду провідників козацтва?
- Що в XVI ст. підштовхувало українських козаків на війну?
- Проти кого активізувалися походи козаків наприкінці XVI ст.?
- Який внесок у розвиток українського козацтва внесли гетьмани Самійло Кішка та Петро Сагайдачний?
- Що таке доба героїчних походів?
- Як називався морський транспортний засіб, за допомогою якого козаки здійснювали напади на Османську імперію?

- Під керівництвом якого гетьмана у 1615 р. був підпалений Стамбул?
- На чолі з яким гетьманом було виявлено найбільшу активність у боротьбі проти Туреччини та Криму у 1614–1616 рр.?
- В ході якої події був розвіяний міф про непереможність турецької армії?
- Які головні причини козацьких повстань?
- Якою була мета козацьких повстань кінця XVI ст.?
- Наприкінці якого століття козацтво переходить до боротьби проти польської окупаційної влади?
- Хто очолив і коли почалося перше велике селянсько-козацьке повстання?
- Коли відбувалося повстання під проводом К. Косинського?
- Хто очолював повстання 1594–1596 рр.?
- Які характерні риси повстання 1594–1596 рр.?
- Що ви знаєте про повстання Косинського та Наливайка?
- Назвіть два найбільші козацько-селянських повстання кінця XVI ст.
- Наскільки масштабні були повстання в кінці XVI ст.?
- Які були наслідки перших козацьких повстань?
- Якою була політика Речі Посполитої щодо козацтва в першій третині XVII ст.?
- Як впливає козацький рух 20–30-х років XVII ст. на історичний розвиток українців?
- Якої політики дотримувався П. Сагайдачний?
- Куди вступив П. Сагайдачний разом з усім запорізьким кошем у 1620 р.?
- Який внесок зробив П. Сагайдачний у захист православ'я в Україні?
- Яку роль відіграв у визвольному русі П. Сагайдачний?
- Чия заслуга полягає в об'єднанні військової сили козаків з політично слабкою церковною і культурною верхівкою України?
- Чого досягли українські козаки у Хотинській війні?
- Які особливості мало повстання Федоровича (Трясила) 1630 р.?
- Які події стали приводом до повстання на чолі з Марком Жмайлом?
- В якому році відбулося повстання під проводом Марка Жмайла й проти кого воно було спрямоване?
- Що означає поняття «тарасова ніч»?

- З ім'ям якого гетьмана пов'язане підписання Переяславської угоди?
- У чому полягала суть Куруківської угоди ?
- Чим відрізнялася Куруківська від Переяславської угоди?
- В якому році відбулося повстання під проводом І. Сулими й проти чого воно було спрямоване?
  - Якою фортецею оволодів 4 серпня 1635 р. загін запорожців на чолі з гетьманом І. Сулимою ?
  - Чи виправдало надії Польського уряду зведення фортеці Кодак?
  - Хто очолював масштабний виступ народних мас 1637–1638 рр.?
  - Які факти доводять, що запорізьке козацтво є важливим чинником суспільного життя на українських землях?
  - Що було головною рушійною силою повстань XVI – початку XVII ст.?
  - Які основні повстання відбулись наприкінці XVI – на початку XVII ст.?
  - Чому повстання зазнали поразки?
  - Коли вперше у повстаннях зустрічаються релігійні мотиви?
  - Чи підтримувало українське населення козацькі повстання?
  - Найяскравіші постаті періоду з 1596–1625 рр.
  - Хто, на думку істориків, був найвизначнішим гетьманом до Богдана Хмельницького і чому?
  - Чи можна назвати успішними дві хвилі козацько-селянських повстань наприкінці XVI – на початку XVII сто.? Чому?
  - Проаналізуйте еволюцію визвольного руху українського народу на наприкінці XVI – на початку XVII ст.
  - Які були причини посилення української визвольної боротьби у XVII ст.?
  - Підґрунтям яких подій стали козацько-селянські повстання?
  - Які політичні, національні, релігійні причини революції XVII ст.?
  - Які були цілі боротьби українського народу під час революції XVII ст.?
  - Назвіть та коротко охарактеризуйте рушійні сили визвольної війни.
  - Скільки етапів пройшла у своєму розвитку українська національна революція?
  - Назвіть основні битви у ході революції.

- Які діячі/полководці революції Вам відомі?
- Коли закінчилася Українська революція XVII ст.?
- Які здобутки Української революції XVII ст.?
- Що зумовило довготривалість доби Руїни в Україні?
- Яка ідея вперше відновилась після занепаду Русі в період революції?
- Яке значення в історії України має революція?
- Ким був Богдан Хмельницький до обрання його гетьманом?
- В якому році розпочалося повстання під проводом Б. Хмельницького?
  - Що Ви можете сказати про підготовку до повстання?
  - Що змусило Б. Хмельницького відправитися на Запоріжжя?
  - Який був привід до війни під проводом Богдана Хмельницького?
  - Чи відбулася б визвольна війна 1648–1657 рр., якби Хмельницького не спіткала особиста трагедія?
    - Що прагнуло здобути українське селянство у визвольній боротьбі?
    - Що намагалося здобути українське козацтво?
    - Чому становище в релігійній сфері стало важливою передумовою початку війни?
      - Кому належить вислів «Виб'ю з людської неволі весь народ руський»?
      - Проти кого велася визвольна війна під проводом Б. Хмельницького?
      - Чому Б. Хмельницькому необхідно було шукати союзників у війні з Річчю Посполитою?
        - Хто був одним із першим союзників України у визвольній війні?
        - З якою метою Б. Хмельницький уклав воєнний союз з Кримським ханством?
          - Під час облоги якої фортеці кримський хан проявив свої плани щодо України і Польщі, а саме їх взаємне виснаження, що надало б Криму можливість відіграти провідну роль у Південно-Східній Європі?
            - Чому Б. Хмельницький шукав підтримки у Швеції?
            - Що стало причиною створення Україною антипольської коаліції разом зі Швецією і Трансільванією?
              - З якими державами Б. Хмельницький підтримував дипломатичні стосунки?

- Які були дві перші важливі перемоги українських повстанців під проводом Б. Хмельницького?
  - Де відбувся перший бій між повстанцями і польськими військами?
  - Значення перемоги у битві на Жовтих Водах.
  - Назвіть найвідоміші битви визвольної війни під проводом Б. Хмельницького?
    - Чому військо під проводом Богдана Хмельницького перемагало?
    - Хто складав більшість в українському війську?
    - Коли відбувся урочистий в'їзд Б. Хмельницького до Києва?
    - Коли, як стверджують історики, інтереси Б. Хмельницького піднялися вище козацького стану і охопили всі українські соціальні верстви населення?
      - Які наслідки мало виведення української армії з західного регіону України в листопаді 1648 року?
        - Які угоди були укладені протягом визвольної війни?
        - За яким договором під владу гетьмана переходила територія колишніх Київського, Брацлавського і Чернігівського воєводств?
          - Розкрийте основні положення Зборівської угоди.
          - Які здобутки український народ отримав внаслідок Зборівського мирного договору?
            - Яка суть Білоцерківської угоди?
            - Яке значення «Березневих статей» 1654 р. для України?
            - Як українсько-московський договір вплинув на продовження революції?
              - Як звали одного з найближчих сподвижників Б. Хмельницького, рішучі дії якого під час битви під Берестечком врятували від загибелі значну частину козацької армії?
                - Яку офіційну назву мала українська держава за Б. Хмельницького?
                - Яке місто було резиденцією Б. Хмельницького?
                - Які основні принципи національної державної ідеї Б. Хмельницького?
                  - В чому проявлялась ідея українського монархізму?
                  - Як на хід революції вплинула смерть Б. Хмельницького?
                  - Якими були особисті прорахунки Богдана Хмельницького під час української національної революції XVII ст.?

- Яка проблема актуалізувалася у часи визвольної війни, відголоски якої існують до сьогодні?
- Чи повторював Богдан Хмельницький ті самі помилки, що призвели до поразки попередніх повстань?
  - Що, на думку більшості істориків, було головною турботою Б. Хмельницького в останні роки його життя?
  - До яких політичних і соціально-економічних змін на українських землях привела визвольна війна під проводом Б. Хмельницького?
  - Дайте оцінку діяльності Богдана Хмельницького.
  - Чи вдалося Богдану Хмельницькому виконати головну мету війни?
  - Чи була альтернатива визвольній війні 1648–1657 рр.?
  - Чому визвольну війну 1648–1657 рр. визначають як одну з найважливіших подій в історії України?
  - Чому визвольна війна відбулась саме під проводом Б. Хмельницького?
    - «Хмельниччина була все-таки великим етапом в поході Українського народу до своїх національних ідеалів... Від Хмельниччини веде свій початок нове українське життя, се я не раз говорив. І Хмельницький як головний потрясатель зістанеться героєм української історії». Кому належать ці слова?
- Наскільки добре були поінформовані в інших країнах про події Української революції XVII ст.?
- Яку позицію займали інші країни щодо розгортання Української революції XVII ст.?
- Які виділялися групи країн у ставленні до подій в Україні?
- Чи надавалась підтримка іншими країнами визвольній боротьбі українського народу?
- Чи спостерігалось зовнішнє втручання у перебіг подій Української революції XVII ст.?
- Якими були відносини України з країнами-сусідами?
- Якими були українсько-російські відносини у контексті революції?
- У чому полягала подвійна політика російського уряду?
- Які наслідки для Москви мала битва під Конотопом?
- Чи вплинули події Української революції XVII ст. на політичне становище на європейському континенті?

• Як вписується Української революції XVII ст. в загальноєвропейський контекст подій того часу?

• Які геополітичні зміни спричинила Української революції XVII ст.?

• Які причини народних виступів на початку XVIII ст.?

• Які народні виступи розгорталися на початку XVIII ст.?

• Хто очолював народну боротьбу на початку XVIII ст.?

• Які території були охоплені народними виступами на початку XVIII ст.?

• Коли вперше опришки згадуються в документах?

• Коли вперше гайдамаки згадуються в документах?

• Які райони охоплював рух опришків?

• Які райони охоплював гайдамацький рух?

• Які причина повстань гайдамаків?

• Які причини виступів опришків?

• Які методи використовували опришки у своїй боротьбі?

• Які методи боротьби використовувались гайдамаками?

• Яка головна рушійна сила народних виступів у XVIII ст.?

• Як називався антифеодальний рух в Західній Україні?

• Під керівництвом якого отамана був найбільший розмах руху опришків?

• Проти кого був спрямований гайдамацький рух?

• Скільки було хвиль гайдамацького руху?

• Назвіть відомих отаманів гайдамацького руху.

• Назвіть відомих отаманів опришків.

• Яка роль Олекси Довбуша у спротиві українського народу у XVIII ст.?

• Хто очолював опришків після смерті О. Довбуша?

• У боротьбі проти чого сформувався рух опришків?

• Що таке «Коліївщина»?

• Якими були основні сили Коліївщини?

• В якому відомому творі української літератури відображені події Коліївщини?

• До якого часу тривала боротьба гайдамаків і чому?

• До якого часу тривала боротьба опришків і чому?

• Які результати боротьби опришків?

- Які результати боротьби гайдамаків?

Семінар № 3. Українська визвольна боротьба у XIX – поч. XX ст.

- Поясніть суть поняття «українське національне відродження XIX ст.».
- Які події започаткували українське відродження у Наддніпрянській Україні?
- Яким був внесок у національне відродження нащадків козацької старшини?
- Хто став ідейним натхненником українського відродження?
- Яка територія України стала колыскою національного відродження в XIX столітті?
- Яка літературна подія поклала початок відродженню української мови, перетворенню її на літературну ?
- За що виступало «Малоросійське товариство»?
- Який результат діяльності харківських романтиків?
- Де у 30-х рр. XIX ст. з'явилися українські літературні гуртки?
- Хто такий Устим Кармелюк?
- Що фактично поклало початок переходу від культурницького до політичного етапу боротьби за національний розвиток України?
- У чому вбачали небезпечність діянь Т. Шевченка російська влада?
- Кирило-Мефодіївське братство: роки виникнення, засновники, мета.
- Де були викладені програмні положення Кирило-Мефодіївського братства?
- Назвіть основні цілі Кирило-Мефодіївського братства.
- Як називалася перша українська таємна політична організація та які її основні цілі діяльності?
- Які причини повстання селян в Україні у першій половині XIX ст.?
- Хто такі хлопомани (або українофіли)?
- Коли започаткували перший український часопис «Основа» у Російській імперії?
- Чим займалася «Стара громада»?
- Яке значення мав журнал «Основа» для розгортання українського руху?

- В чому полягала діяльність громад?
- Як вплинув Валуєвський циркуляр на становище українського національного руху?
- Як вплинув Емський указ на український національний рух?
- До яких дій вдавалася влада Російської імперії, щоб перешкодити українському національному русі?
- Що було характерною ознакою національного руху в Україні наприкінці 90-х рр. XIX ст.?
- Хто були засновниками Братства тарасівців та які його основні ідеї?
- Коли утворилося «Братство тарасівців» і яким було головне гасло товариства?
- Коли і де виникла Всеукраїнська загальна організація?
- Хто автор брошури «Самостійна Україна», базові принципи цього твору, його важливі орієнтири?
- Хто написав вірш «Ще не вмерла Україна»?
- Коли виникла перша політична партія на Наддніпрянській Україні та які її основні програмові засади?
- Як називався програмний документ Револьюційної української партії, автором якого був М. Міхновський?
- Хто був головним об'єктом пропаганди і агітації РУП?
- Які вимоги висували українці під час революції 1905–1907 рр.?
- Які наслідки революції 1905–1907 рр. для українського національного руху?
- Чого найбільше вимагали українські депутати в Державній думі Російської імперії?
- Які були стосунки між українським визвольним і загальноросійським рухами?
- Коли утворилося Товариство українських поступовців та які його мета і завдання?
- Чому у Наддніпрянській Україні визвольний рух був не таким масовим як в Галичині?
- Як називалася перша українська національна організація на західноукраїнських землях і коли вона виникла?
- Що таке «Руська трійця» і хто її засновники?
- Коли було видано альманах «Русалка Дністрова»?

- Хто засновники Головної руської ради та які її основні завдання?
- Яке значення(наслідки) мала революція 1848–1849 рр.?
- До яких дій вдавалася влада Австро-Угорської імперії, щоб перешкодити українському національному русі?
- Яка роль інтелігенції в українському національному відродженні?
- Які діячі та організації стали на чолі українського руху на Буковині?
- Хто такий Лук'ян Кобилиця?
- Які основні ідеї народовців та засади їхньої діяльності?
- Як називалися перші українські політичні партії створенні в Галичині?
  - Яку українську політичну партію, що виникла наприкінці 90-х рр. XIX ст. можна вважати наймасовішою та найвпливовішою?
  - Назвіть лідерів Русько-Української Радикальної партії.
  - Яка роль І. Франка в розвитку національного руху на західноукраїнських землях?
  - Мета створення спортивно-фізкультурних організацій в Західній Україні на початку XX ст. («Сокіл», «Січ», «Пласт», «Січові стрільці»)?
  - Які особливості українського національного руху у роки Першої світової війни?
  - Які характерні ознаки національного руху в Галичині у XIX – початку XX ст.?
  - Які позитивні наслідки приніс визвольних рух для розвитку українського суспільства?
    - Ким був введений термін «українська революція»?
    - Які були причини Української революції 1917–1921 рр.?
    - Які етапи виділяють в революції 1917–1921 рр.?
    - Обґрунтуйте хронологічні рамки революції?
    - Що послужило поштовхом до української революції?
    - Хто виступив головною рушійною силою Української революції 1917–1921 рр.?
    - Назвіть найвідоміших діячів революції 1917–1921 рр.
    - Причина збройного виступу українізованих військових частин 2-го українського полку ім. П. Полуботка 4 (17) липня 1917 р.?
    - Яке історичне значення революції?
    - Які наслідки української революції 1917–1921 рр.?

- Які були основні досягнення української революції 1917–1921 рр.?
- Про що йшлося в ультиматумі уряду Радянської Росії від 4 грудня 1917 ?
- Що призвело до конфлікту між Радянською Росією та Українською Народною Республікою періоду Центральної Ради?
- Чому Радянська Росія здійснила збройну агресію на територію Української Народної Республіки?
- Які причини воєнної слабкості Української Народної Республіки періоду Центральної Ради?
- Хто такі інтервенти?
- Які наслідки українізації військових підрозділів російської армії?
- Коли був створений військовий підрозділ «Січові стрільці» і який його внесок у відстоювання незалежності держави?
- Які підрозділи складали основні воєнні сили Української Народної Республіки?
- Чому Крим мав стратегічно важливе значення для армії Української Народної Республіки?
- Що відбулося 16 (29) січня 1918 р.?
- Яке значення бою на станції Крути?
- Що передбачав Берестейський мирний договір ?
- Хто командував українською армією, яка звільняла Крим від російських більшовиків у 1918 р.?
- Як відбувалося звільнення Донеччини від російських більшовиків у 1918 р.?
- В чому причина отаманщини?
- Коли розпочався Перший Зимовий похід армії Української Народної Республіки?
- Яким було завдання Другого зимового походу ?
- Чим став Другий зимовий похід армії УНР для українських національних сил?
- Чому розпочалася польська інтервенція на територію України?
- Назвіть прославлених українських військових діячів.
- Як формувалися Збройні Сили Західноукраїнської Народної Республіки?

- Чому Антанта підтримувала Польщу у війні зі Західноукраїнською народною республікою?
- Як підтримка Антанти позначилася на перебігу польсько-української війни?
- Як розгорталася чортківська офензива?
- Чому польський фронт був проламаний в ході контрнаступу українських військ у липні 1918 р.?
- Чому був підписаний договір Української Народної Республіки з Польщею у Варшаві?
- Які були вимоги повсталих селян?
- Проти чого спрямовувалися селянські повстання?
- Які території України були охоплені селянськими повстаннями?
- Де існували «повстанські республіки»?
- На які періоди поділяється селянський повстанський рух?
- Назвіть основні організаційні форми повстанського руху в Україні.
- Як радянська влада боролася з повстанцями на початку 1920-х рр.?
- Яка кількість масових виступів була зафіксована впродовж 1930 р.?
- Як вплинув голодомор 1932–1933 р. на повстанський спротив?
- Як радянська влада називали учасників повстанських загонів?
- Назвіть прославлених діячів повстанського руху.
- Скільки червоноармійців було задіяно у 1920–1921 рр. для придушення повстанців?
- Яка чисельність була повстанських загонів?
- До якої боротьби радянська влада прирівнювали боротьбу проти повстанців?
- Хто визнав, що радянська влада розпочала нову форму війни – селянську?
- Яку зброю використовували повстанці?
- Яку тактику боротьби використовували повстанці?
- Що привело до нової хвилі повстань наприкінці 1920 – початку 1930 рр.?
- Скільки селян налічувалось у великих повстанських загонах у 1920–1921 рр.?
- Хто такий Андрій Гулий-Гуленко?

- Що стало вирішальним інструментом у придушенні народного спротиву радянським режимом?
- Що спричинило невдоволення селян, яке проявилось у формі опору?
- На які дії була змушена піти радянська влада, щоб знайти компроміс з селянством?
- Коли відбувся потужний сплеск селянського руху?
- Чому після переходу до НЕПу збройний селянський рух пішов на спад?
- Яким чином радянській владі вдалося придушити рух опору у 1920–1930-ті рр.?
- Яким чином радянській владі вдалося знищити визвольний рух на Наддніпрянщині?
- Коли було остаточно розгромлено повстанство як форму боротьби селян з радянською владою?
- На яких територіях України селянський рух набув найбільшого масштабу?
- Які результати народного спротиву?

Семінар № 4. Українська визвольна боротьба у сер. ХХ – поч. ХХІ ст.

- Які риси політики урядів Польщі, Румунії та ЧСР щодо України можна визначити?
- Як називалася політика польського уряду, що була спрямована на якомога швидшу асиміляцію українців?
- Як називали польських колоністів на західноукраїнських землях?
- Коли було засновано Таємний університет у Львові?
- Що означають терміни Польща А і Польща Б?
- Чим характеризувався політичний статус Західної України в 1920–1930-х рр.?
- Що породжували репресії польської влади проти української спільноти?
- Яка мета була Організації українських націоналістів?
- Проти якої влади на території Буковини спрямувався український рух спротиву?
- Позиція влади якої країни у 1920–1930-х рр. була найбільш ліберальною до українців і чому?

- Яку політику проводила польська влада на українських землях у 1923–1926-х рр.?
- Як називалася найбільш впливова легальна українська партія Західної України?
  - В чому суть політика румунізації?
  - Коли утворилося Українське національно-демократичне об'єднання і хто його очолив?
  - Яку організацію очолив Євген Коновалець?
  - Коли була утворена Українська військова організація і які її завдання діяльності?
  - Коли була утворена Організації українських націоналістів і які її завдання діяльності?
- Назвіть основні причини розгортання спротиву на західноукраїнських землях 1920–1930-х рр.?
- Владою якої країни було закрито всі українські школи, переслідувалася українська церква?
- Яке українське об'єднання від 1925 до 1939 р. було провідною політичною силою у Польській державі?
  - Яких здобутків приніс кооперативний рух?
  - Які основні форми захисту освіти, що практикували українські національні партії?
- Проти чого спрямовувався рух спротиву на території Буковини і українських придунайських землях?
  - На яких умовах Галичина була передана Польщі?
  - Опишіть діяльність митрополита А. Шептицького.
  - Яке було становище православної церкви під владою Польщі, Румунії та Чехословаччини у 1920–1930-х рр.?
- Що таке «католицька акція» 1938 р.?
- Хто започаткував організаційне оформлення націоналістичної течії в українському визвольному русі?
  - Про кого йдеться? «Ініціатор створення УВО (1921) та ОУН (1929), перший голова її Проводу. Вбитий у Роттердамі агентом НКВС. Автор праці «Причини до історії української революції»?
  - Що відстоювало Українське національно-демократичне об'єднання?
  - Порівняйте політику уряду Чехословаччини на українських землях з політикою уряду Польщі та Румунії.

- Які реформи проводила влада Чехословаччини для українського населення?
- На якій частині Західної України діяла найбільша кількість підпільних організацій?
  - Коли Рада послів визнала Східну Галичину частиною Польщі?
  - Згідно з яким договором Західна Волинь, Західне Полісся, Холмщина і Підляшшя були приєднані до Польської держави?
  - Політика якого уряду була сприятливішою для національно-культурного життя західноукраїнського населення?
  - З яких течій складався громадський та політичний рух у Закарпатті?
  - За яким договором до Чехословаччини відійшло Закарпаття?
  - За яким договором до Румунії відійшли Ізмаїльський, Акерманський, Хотинський повіти Бессарабії, Північна Буковина та частина Мармароцини і Смітщина в Закарпатті?
  - Які основні політичні сили діяли на Закарпатті, що перебувала у складі Чехословаччини?
  - Які основні політичні сили діяли на Буковині, що перебувала у складі Румунії?
  - Яка партія взяла курс на нормалізацію польсько-українських відносин?
  - Що влада Польща гарантувала українському населенню на Паризькій мирній конференції?
  - Чи дотримувалася влада Польща своїх зобов'язань перед Україною даних на Паризькій мирній конференції?
  - В чому полягала національна дискримінація населення західноукраїнських земель?
    - Чи була ОУН політичною партією парламентського типу?
    - Назвіть найбільш відому терористичну акцію ОУН?
    - Хто очолив Українське національно-демократичне об'єднання в 1925 р.?
    - Хто такий Євген Коновалець?
    - Яка організація виникла у лютому 1929 р.?
    - Коли відбулося повстання в Татарбунарах?
    - Що таке пацифікація?

- Хто був лідером українофілів на землях, що входили до Чехословаччини?

- На які два напрямки боротьби розподілявся спротив українців проти колонізації та яка їх відмінність?

- Які форми опору чинили члени ОУН?

- Яку політику проводив польський уряд щодо українців?

- Коли розпочалася Друга світова війна?

- Як ставилися різні держави до «українського питання»?

- На підтримку яких країн розраховували представники українською Руху Опору?

- Яку політику здійснювала влада Німеччини щодо українського Руху Опору?

- Які українські військові підрозділи були створені в складі німецької армії на початку німецько-радянської війни?

- Чому діячі українського спротиву підняли повстання на території Західної України під час нападу Німеччини на Польщу?

- Які українські збройні підрозділи були створені в роки Другої світової війни?

- Коли утворилася Українська повстанська армія?

- Хто очолював Українська повстанська армія?

- Коли були створенні загони червоних партизанів?

- За що воювали червоні партизани?

- Яке ставлення Організації українських націоналістів та Українська повстанська армія до червоних партизанів?

- Які відносини були між українським і польським рухом спротиву?

- За що воювала Українська повстанська армія?

- Які особливості розгортання націоналістичного підпілля в Україні?

- Хто такий Р. Шухевич?

- Назвіть провідних діячів українського Руху Опору 1940–1950-х рр.

- Які результати збройної боротьби українського руху спротиву 1940–1950-х рр.?

- Як змінилися методи і форми ведення боротьби у 1960–1980-х рр. на відміну від попереднього періоду?

- Чи вплинули визвольні ідеї 1930–1950-х рр. на розгортання спротиву у 1960–1980-х рр.?

- Що таке самвидав?
- Провідні діячі українського національно-демократичного спротиву?
- Як називався впливовий український підпільний самвидавівський журнал?
- Коли відбувся перший відкритий протест проти арештів української інтелігенції радянською владою?
- Хто виступив з протестом проти репресій радянської влади у 1965–1966 рр.?
- За допомогою яких методів радянський режим поборював виступи діячів спротиву?
- Які існували організаційні об'єднання руху спротиву?
- Особливості боротьби українських політв'язнів під час перебування у в'язницях і таборах.
- Наскільки масштабним був спротив 1960–1980-х рр.?
- Які результати боротьби представників національно-демократичного спротиву 1960–1980-х рр.?
- Які причини активізації української визвольної боротьби в другій половині 1980-х рр.?
- Як вплинули радянські політв'язні на розгортання руху спротиву в другій половині 1980-х рр.?
- Як вплинула позацензурна преса на радикалізацію ідей і організаційне оформлення визвольного руху другої половини 1980-х рр.?
- Як відбувалася трансформація ідейних позицій українського визвольного руху?
- Які створювалися перші українські неформальні громадські об'єднання?
- Як називалася перша українська політична організація другої половини 1980-х рр. та яка її мета і засади діяльності?
- Як називався український аналог народних фронтів та яка його мета і засади діяльності?
- Як вплинула Українська гельсінська спілка на радикалізацію позицій українського визвольного руху другої половини 1980-х рр.?
- Який вплив Народного Руху України на розгортання української визвольної боротьби кінця 1980 – початку 1990-х рр.?
- Значення виборів до парламенту і місцевих органів влади для посилення українського визвольного руху?

- Яке значення і вплив шахтарських страйків на розгортання політичної боротьби наприкінці 1980 – на початку 1990-х рр.?
- Які методи і засоби використовував радянський тоталітарний режим для нейтралізації українського визвольного руху?
- Яким чином вдалося проголосити відновлення незалежності України в серпні 1991 р.?
- Які організації заснували представники української діаспори, завданням яких було вести діяльність щодо визволення України?
- Наскільки добре були поінформованими представники української діаспори про становище в Україні?
- Яким чином передавалася закордон достовірна інформація про ситуацію в Україні?
- Коли представники української діаспори дізналися про активізацію національного руху в Україні у 1960-х рр.?
- За допомогою яких методів представники української діаспори вели діяльність щодо відновлення незалежності України?
- За допомогою яких методів представники української діаспори виступили з протестом проти радянських репресій української інтелігенції 1965 р.?
- Майданчики яких міжнародних форумів використовували представники української діаспори для захисту заарештованих радянським режимом українських діячів спротиву?
- Які українські організації діаспори брали участь боротьбі за відновлення незалежності України?
- Які українські організації діаспори брали участь в захисті ув'язнених радянським режимом українців?
- Які українські організації діаспори спрямовували свою діяльність на підтримку спротиву на українських землях?
- Як змінювалася тактика і методи боротьби представників української діаспори щодо визволення України, підтримки ув'язнених та допомоги руху спротиву на українських землях?
- Наскільки активно представники української діаспори брали участь у боротьбі за визволення України, підтримці ув'язнених та допомозі руху спротиву на українських землях?

- Яку позицію займали уряди різних держав до діяльності представників української діаспори щодо визволення України, підтримки ув'язнених та допомоги руху спротиву на українських землях?
- Чи надавали уряди різних держав підтримку представникам української діаспори для діяльності щодо визволення України, підтримки ув'язнених та допомоги руху спротиву на українських землях?
- Яку позицію займав радянський тоталітарний режим до діяльності представників української діаспори щодо визволення України, підтримки ув'язнених та допомоги руху спротиву на українських землях?
- Наскільки результативною була діяльність представників української діаспори щодо визволення України, підтримки ув'язнених та допомоги руху спротиву на українських землях?

Семінар № 5. Княжий період українського державотворення

- Як називалося перше слов'янське державне утворення на території сучасної України?
- Яким було політичне значення першого слов'янського державного утворення на території сучасної України?
- Унаслідок чого розпався Антський племінний союз?
- Як називали державний лад антів?
- Яка була ієрархічна структура влади антів?
- Які слов'янські князівства утворилися у VII ст.?
- Що таке «Руська земля»?
- Передумови виникнення Київської Русі.
- Хронологічні рамки існування Київської Русі?
- Які три головні етапи пройшла Київська Русь у своєму розвитку?
- На який історичний період припадає найвищий розквіт Київської Русі?
- Який титул носив правитель Київської Русі?
- Якою була форма правління Київської Русі?
- Що таке тріумвірат і коли він був створений?
- Дайте визначення терміну федеративна монархія.
- Яке місто було «матір'ю міст руських»?
- Яка була державна символіка Київської Русі?

- Як називається кодекс законів Київської Русі та хто його прийняв?
- Що означав тризуб зображений на монетах, посуді, зброї...?
- Кому належала вища законодавча, судова, військова та адміністративна влада в державі?
- За правління якого князя відбулася заміна родоплемінного поділу Київської Русі на територіальний ?
- Хто уособлював центральне управління Київської Русі?
- Хто розпоряджався в Київській всіма доходами?
- Князь на Русі був більше воєначальником чи політичним діячем?

Чому?

- Яка роль відігравала княжа дружина в державі?
- Яке право давало змогу боярській раді неодноразово змінювати плани великих князів?
- Що таке віче?
- Чому віче наприкінці X – у першій пол. XI ст. занепало, але відновилося у другій половині XI ст.?
- Хто такий тисяцький?
- Хто впливав на рішення князя?
- Яка форма правління замінила одноосібну монархію?
- Що таке колективний сюзеренітет?
- Що отримували дружинники за свою службу?
- Хто входив до боярської ради?
- За правління якого князя були встановлені фіксовані норми данини, порядок її збору?
- Які були державні доходи?
- Що сприяло становленню в Київській Русі грошової системи?
- Як називалися народні збори, на яких у Київській Русі вирішувалися важливі громадські і державні справи?
- Яка релігія мала значний вплив до 988 р.?
- За часів якого правителя були перші спроби охрестити Київську Русь?
- Під час правління якого князя відбулася реформа язичництва?
- Коли було запроваджено християнство в Русі?
- За правління якого князя відбулося хрещення Русі?
- У чому полягало значення запровадження християнства в Русі?

- За правління якого князя було збудовано Софійський собор у Києві?
- Кого і за що називають «тестем Європи»?
- Що було запроваджено після грошової реформи Володимира Великого?
- В чому суть податкової реформи Ольги?
- Як називали князя Святослава?
- Чому Ярослава називали «Мудрим»?
- Назвати здобутки князя Володимира Великого у внутрішній політиці.
- Які засади внутрішньої політики Ярослава Мудрого?
- З правлінням якого князя в історії Києва починається етап піднесення та розквіту?
- В роки правління якого князя завершився процес формування території Київської Русі?
- Які князі за свого правління розширювали території країни ?
- Хто такі бояри?
- На які групи поділялися селяни часів Київської Русі?
- Назвіть основні верстви населення Київської Русі?
- Хто становив основну масу населення Київської Русі?
- Хто такі ізгої?
- Яка галузь економіки в Київській Русі була провідна?
- Яка основна причина з'їзду в м. Любечі 1097 р.?
- Що було схвалено на з'їзді князів у Любечі?
- Який відомий морально-етичний твір написав Володимир Мономах, в якому закликав до миру, злагоди, поважати і допомагати старим і кволим?
- Після смерті якого князя Київська Русь остаточно розпалася?
- Назвіть основні причини роздробленості Київської Русі?
- Який період настав у 30-х рр. XII ст. у Київській Русі і чому?
- Яке історичне значення Київської Русі?
- Чому Київська Русь має велике значення для українського народу?
- У якому році та який князь об'єднав Галицьку і Волинську землі?
- Які міста були столицею Галицько-Волинської держави?
- Яка державно-політична система управління була у Галицько-Волинському князівстві?

- Яку територію охоплювало Галицько-Волинське князівство?
- Руське королівство чи Галицько-Волинське князівство?
- Найвідоміші правителі Галицько-Волинської держави?
- Хто був першим українським королем?
- Кого називали «самодержавцем всієї Русі»?
- Назвати найбільші удільні князівства періоду роздробленості.
- На які землі поділялась сучасна Україна у IX–XII століттях?
- Після якої події Візантія визнала Русь як державу?
- Які наслідки походів Святослава?
- Яка була зовнішня політика князя Святослава?
- На яку потужну сусідню державу організовували декілька походів руські князі?
  - Назвати здобутки князя Володимира Великого зовнішній політиці.
  - Як Ярослав Мудрий розширював політичні зв'язки з європейськими державами?
    - При правління якого князя значно розширилися політичні зв'язки Русі з європейськими державами?
      - Яка характерна ознака притаманна зовнішній політиці Ярослава Мудрого?
        - Хто перед походом на ворога відправляв гінця зі словами «іду на ви», кому також належать слова «не посоромимо землі Руської», «мертві сорому не знають»?
        - З якими країнами Київська Русь мала різноманітні політичні, культурні зв'язки?
          - Яке значення мала міжнародна торгівля у Київській Русі?
          - Які особливості зовнішньополітичної діяльності правителів Київської Русі?
            - Яку зовнішньополітичну діяльність проводив князь Роман?
            - Хто був союзником князя Романа на зовнішній арені?
            - Який міжнародний авторитет мала держава створена князем Романом?
              - З якими зовнішніми силами довелось вести боротьбу князю Данилу за відновлення єдності держави?
                - Яку зовнішньополітичну діяльність проводив король Данило?
                - Які зовнішньополітичні союзи укладав король Данило?

- Які особливості зовнішньополітичної діяльності наступників короля Данила?
- Яке значення мало Руське королівство на міжнародній арені?
- Які держави були головними суперниками в боротьбі за галицько-волинську спадщину?
- Які причини успіхів Великого князівства Литовського в його експансії на руські землі?
- У якій битві об'єднане військо литовського князя Ольгерда і князівств Південно-Західної Русі отримало перемогу, що поклала початок звільненню українських територій від татаро-монгольських завойовників?
- Які території відійшли до Литовського князівства після битви під Синіми Водами 1362 р.?
- Які українські землі увійшли до складу Великого князівства Литовського?
- Які українські землі увійшли до Польського королівства?
- Який політичний статус мали українські землі в складі Великого князівства Литовського?
- Яка була офіційна мова в Великому князівстві Литовському?
- Як спочатку себе поводити українське населення під правлінням Литви?
- Скільки відсотків населення становили русини (українці, білоруси) у Великому князівстві Литовському?
- Чия влада і чому була більш толерантною до українських земель : золотоординська чи литовська?
- Які етапи виділяються в Русько-Литовський період?
- Як вплинула Кревська унія на становище українського народу?
- Як вплинуло утворення Речі Посполитої на становище українського народу?
- Суть Берестейської унії?
- Суть Городецької унії 1413 р.?
- Суть Люблінської унії?
- Яку політику проводила Москва держава щодо земель Русі?
- Що сталося після зближення Литви і Польщі?
- Які особливості польської експансії в Україну?

- Як називалась унія, яка юридично оформила об'єднання Польського королівства та Великому князівстві Литовському в одну державу?
- Влада якої держави була більш сприятливішою для українців?
- Який був основний курс Польщі щодо українських земель?
- Як польська влада обмежувала українське населення?

Семінар № 6. Козацький період українського державотворення

- Які причини створення Запорізької Січі?
- Що спонукало козаків до створення надійної системи укріплень, основу якої становили Січі?
  - Скільки Запорізьких Січей відомо і де була зведена перша?
  - Які ознаки держави мала Запорізька Січ?
  - Військово-адміністративний устрій Запорізької Січі?
  - Який соціальний устрій був у козаків?
  - Який був вищий орган влади на Січі?
  - Хто входив до складу найвищих урядовців?
  - Хто мав вищу військово-адміністративну владу на Січі, затверджував судові вироки, очолював дипломатичні переговори?
    - З якою посадою на Запорізькій Січі пов'язана організація охорони Січі, підтримка дисципліни й порядку у війську?
      - Які повноваження мав кошовий отаман?
      - Яку роль в устрої Запорізькій Січі відігравала козацька рада?
      - Хто мав право брати участь у козацькій раді?
      - Яку роль виконував осавул?
      - Де відбувалися загальні ради та інші громадянські заходи?
      - Що знаходилося у центрі Січі?
      - Що таке курінь?
      - На скільки куренів поділялася Запорізька Січ?
      - Яким був козацький стяг на Січі?
      - Яку назву мав прапор, прикрашений, як правило, зображеннями святих або козака з мушкетом, основний клейнод козацтва?
        - Назвіть символи влади військової старшини.
        - Які військові клейноди були на Січі і чим вони слугували для козацької старшини?

- Яку територію охоплювала Запорізька Січ?
- Яку назву мали адміністративно-територіальні та військові одиниці Запорізької Січі в XVII–XVIII ст.?
- Яка була зброя у запорізьких козаків?
- Хто мав право вступити в ряди козаків?
- Які були умови прийому до Січі?
- Які головні принципи життя козаків?
- Кого з отаманів Запорізької Січі козаки обирали 22 рази кошовим?
- Чим займалися козаки у мирний час?
- Що робили із старшиною, або козаками, якщо вони порушували свої права і вольності?
- Що таке реєстрове козацтво?
- Яке місто стало центром реєстрового козацтва?
- Хто вважається першим гетьманом?
- Що таке козацький лад?
- Хто з російських імператорів назвав Січ «гніздом своєволія»?
- Які землі увійшли в склад Української держави у XVII ст.?
- Яку роль у процесі відродження української державності відіграла постать Б. Хмельницького?
- Що сприяло утворенню Української держави у XVII ст.?
- Як змінився соціальний устрій України в ході національної революції XVII ст.?
- Який військовий та політичний устрій слугував основою для створення військового та політичного устрою Української держави створеної Б. Хмельницьким?
- Чи було ліквідовано кріпацтво в Українській державі і яке це мало значення?
- До кого перейшла політична влада на визволеній українській території?
- Що свідчить про створення незалежної Української держави?
- Ознаки Української держави періоду Б. Хмельницького.
- Чи зберігав договір з Московією 1654 р. суверенітет Української держави?
- Чи змінився суспільно-політичний устрій Гетьманщини XVIII ст. в порівнянні з устроєм Української держави XVII ст.?

- Чи змінився соціально-економічний устрій Гетьманщини XVIII ст. порівняно з устроєм Української держави XVII ст.?
- Якими повноваженнями володів гетьман у XVIII ст.?
- Чи відбулися зміни адміністративно-територіального устрою Гетьманщини у XVIII ст. порівняно з тим, що був у XVII ст.?
- Які землі охоплювала Гетьманщина?
- Де знаходилася резиденція гетьмана?
- Чи входили слобідські козацькі полки в склад Гетьманщини?
- Чи входила Запорізька Січ в склад Гетьманщини у XVIII ст.?
- Які функції виконував наказний гетьман?
- Які реформи впроваджував наказний гетьман Павло Полуботок?
- Як планував реорганізувати устрій Гетьманщини гетьман Кирило Розумовський?
- Як впливало існування Малоросійської колегії на функціонування державного апарату Гетьманщини?
- Яким чином російська влада втручалася в діяльність гетьманського уряду?
- Чи існувало кріпацтво в Гетьманщині у XVIII ст.?
- Коли припинила існувати Гетьманщина і чому?
- В результаті яких подій українські козаки вийшли на міжнародну арену?
- Чи існувала дипломатична служба на Запорізькій Січі?
- З якими країнами запорізькі козаки проводили дипломатичні відносини у XVI ст.?
- З якими країнами запорізькі козаки проводили дипломатичні відносини у XVII ст.?
- З якими країнами запорізькі козаки проводили дипломатичні відносини у XVIII ст.?
- В яких відносинах перебували запорізькі козаки з кримськими татарами?
- Чи обмінювалася Запорізька Січ дипломатичними місіями з Кримським ханством або Турецькою імперією?
- Чи підтримувала Запорізька Січ дипломатичні відносини з Московським царством?
- Які відносини були між запорізькими та донськими козаками?

- В яких міжнародних коаліціях брали участь запорізькі козаки?
- Яке місце займало українське козацтво в системі міжнародних відносин?
- На службу до яких монархів відправлялися запорізькі козаки?
- Яке значення відводилось дипломатичній діяльності в Запорізькій Січі?
- Наскільки результативною була дипломатична діяльність Запорізької Січі?
- Особливості створення дипломатичної служби в Українській державі XVII ст.?
- Хто відповідав за дипломатичну службу в державі створеній Б. Хмельницьким?
- Які коаліції вдалося створити завдяки активній зовнішньополітичній діяльності Б. Хмельницькому?
- Яке значення відводилось дипломатичній службі в Українській державі XVII ст.?
- Наскільки результативною була дипломатична служба Української держави XVII ст.?
- Яке становище було дипломатичної служби при наступниках Б. Хмельницького?
- Чи здійснювали зовнішньополітичною діяльністю гетьмани у XVIII ст.?

Семінар № 7. Стан української державності у 1917–1980-х рр.

- Що таке Центральна Рада і хто входив в її склад?
- «Однині УНР стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною і суверенною державою українського народу.... Всіх громадян самостійної УНР кличемо непохитно стояти на стороні добутої волі та прав кожного народу...». З якого Універсалу процитовано?
- Хто був головою Центральної Ради?
- Які основні гасла і засади діяльності Центральної Ради?
- Яка була головна мета видання першого універсалу?
- Створення якого органу влади було проголошено у другому універсалі?
- Хто очолив Генеральний Секретаріат?

- Що проголошував третій універсал?
- Якими були наслідки проголошення третього універсалу?
- У якому універсалі було чітко визначено територію УНР?
- В якому універсалі була проголошена автономія?
- Про що йшлося в четвертому універсалі?
- Яким універсалом проголошувалася УНР?
- Який з універсалів установив 8-годинний робочий день, свободу слова та віросповідання, а також скасував смертну кару?
- Яким універсалом проголошувалася незалежність УНР?
- Які політичні партії діяли під час революції у Наддніпрянщині?
- Який універсал підтвердив, що виконавчим органом влади є Генеральний Секретаріат ?
- На якій компроміс пішли український та російський уряди влітку 1917 р.?
- Коли і в якому документі було проголошено УНР?
- Які були досягнення Центральної Ради ?
- Які були прорахунки Центральної Ради ?
- Якими були основні недоліки економічної політики Центральної Ради ?
- Коли було прийнято Конституцію УНР?
- Якими були важливі документи, за якими чітко простежується державотворча діяльність Центральної Ради?
- Який документ було затверджено Центральною Радою напередодні приходу до влади П. Скоропадського?
- У якому році було розпущено Центральну Раду?
- Якими були основні напрямки внутрішньої політики П. Скоропадського?
- Як відреагували різні верстви населення на те, що Центральна Рада практично без спротиву здала владу в руки П. Скоропадського?
- Чим спричинено падіння Центральної Ради?
- Коли було передано владу Всеукраїнським з'їздом землевласників генерала П. Скоропадському?
- Чому у 1918 році відбувся державний переворот і хто став гетьманом після нього?

- Які були повноваження у П. Скоропадського, коли він став на чолі держави?
- У чому полягала суть державотворчих планів П. Скоропадського?
- Що передбачала програма П. Скоропадського?
- Під час правління якого уряду було відкрито Кам'янець-Подільський університет, засновано Академію наук та закладено основи Української автокефальної православної церкви?
- До чого призвели спроби П. Скоропадського відновити поміщицькі маєтності?
- Що П. Скоропадський зробив для зміцнення грошової системи?
- В чому полягала зовнішня політика П. Скоропадського у період існування гетьманату?
- Досягнення діяльності гетьмана П. Скоропадського.
- Які факти свідчать про зміцнення основ української державності за часів Гетьмана Павла Скоропадського?
- Які причини розгортання повстанського руху проти гетьманського уряду?
- Прорахунки діяльності Гетьмана П. Скоропадського.
- Які причини усунення Гетьмана П. Скоропадського від влади?
- Коли була сформована Директорія та кого об'єднувала?
- Хто очолював Директорію ?
- Яка суть аграрної реформи Директорії?
- Коли відбувся Всеукраїнський національний конгрес і який зміст його ухвал?
- Які верстви населення були позбавлені права участі в політичному житті УНР в період правління Директорії і чому?
- Прорахунки Директорії.
- Досягнення Директорії.
- Хто був останнім гетьманом України?
- Де відбулося проголошення Акту злуки УНР та ЗУНР?
- Назвати дату Акту урочистої злуки УНР та ЗУНР.
- Завдяки чому була створена Українська Народна Рада і які були її цілі?
- Які політичні партії діяли під час революції в Західній Україні?
- Коли було проголошено ЗУНР?

- Кого було обрано президентом ЗУНР?
- Які території охоплювала ЗУНР?
- Які були державні символи ЗУНР?
- Як називалися Збройні Сили ЗУНР?
- Який перший в новітній історії України міжнародний договір уклала УНР?
- Які були умови Берестейського договору?
- Які райони були включені до складу УНР у наслідок підписання Берестейського миру?
- Що було підписано між УЦР і країнами німецько-польського блоку 9 лютого 1918 р.?
- Коли був укладений Варшавський договір та його суть?
- Ризький мирний договір його значення для УНР?
- Коли було проголошено радянську владу в Україні?
- У якому місті було проголошено радянську владу в Україні в грудні 1917 р. і чому саме в ньому?
- В якому році була проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка ?
- Що проголосили більшовики на з'їзді у Харкові?
- Хто очолив уряд УСРР?
- Для чого уряд УСРР створив спеціальний внутрішній фронт?
- Коли почався «червоний терор»?
- Причини входження України до складу СРСР.
- Яку стратегію використовувала радянська влада, щоб Україна увійшла до складу СРСР?
- Як сформувалася територія УСРР на перших етапах її існування?
- Чи входила Україна до складу СРСР на правах автономії?
- Як сприйняло місцеве населення входження України до складу СРСР?
- Назвати основні риси політики керівництва СРСР щодо УСРР.
- Яка суттєва особливість становлення органів радянської влади?
- Якою була адміністративно-територіальна політика СРСР на території України?
- Якою була роль і авторитет рад у 1920-х рр.?
- Який проект було покладено в основу устрою СРСР?

- Що передбачав план «автономізації»?
- Коли було ліквідовано Народний комісаріат закордонних справ УСРР?
- Вкажіть, що було метою політики «українізації»?
- На яких правах УСРР вступила в СРСР?
- Які фактори нівелювали союзний договір, перетворюючи СРСР з федеративної на унітарну державу?
- Яким чином створення СРСР вплинуло на розвиток України?
- Чи можна було уникнути голоду в Україні у 1921–1923 рр.?
- Яку роль під час голоду 1921–1923 рр. відіграло керівництво УСРР?
- Чи можна голод 1921–1923 рр. вважати голодомором?
- Чи можна стверджувати, що на початку 20-х років УСРР була українською суверенною державою?
- Чи мала УСРР власні дипломатичні представництва за кордоном на початку 20-х років?
- Які формальні і реальні права УСРР в складі СРСР?
- Внутрішнє і міжнародне становище УСРР у 1921–1928 рр.
- Яку позицію підтримував Х. Раковський щодо створення СРСР?
- З якою країною на початку 1922 р. уряд УСРР підписав договір про дружбу і братерство?
- Чи можна твердити, що українізація була провокацією, яка мала б виявити націоналістично налаштованих представників інтелігенції і партійно-державного апарату, щоб згодом їх знищити?
- Які погляди на уклад України в СРСР обстоювали українські націонал-комуністи?
- Дата проголошення незалежності Карпатської України
- Хто був прем'єр-міністром Підкарпатської Русі?
- Коли Закарпаття отримало автономію ?
- Як Мюнхенська угода 1938 р. вплинула на становище Закарпаття?
- Чим була зумовлена зацікавленість Німеччини «українським питанням»?
- Хто здійснив збройну агресію проти Карпатської України?
- Як називається збройне формування Карпатської України?
- Які місто було столицею Карпатської України?
- Якою була державна символіка Карпатської України?

- Яке історичне значення Карпатської України?
- Які наслідки угорської окупації Карпатської Україною?
- Що таке «українське питання»?
- Як діячі українського національного руху просували «українське питання» на міжнародній арені?
  - Які країни були зацікавлені у вирішенні «українського питання»?
  - Які країни розглядалися діячами українського спротиву можливими союзниками у вирішенні «українського питання»?
  - З якими країнами діячі українського спротиву намагалися налагодити контакти з метою визволення України?
  - Які заходи провели діячі українського спротиву напередодні німецько-радянської війни з метою відновлення української держави?
  - Які інструктивні матеріали були розроблені Організацією українських націоналістів стосовно методів реалізації державотворення в ході визвольної війни на українських землях?
  - Суть планів Організації українських націоналістів щодо державного будівництва в роки війни?
    - Яка подія відбулася 30 червня 1941 р.?
    - Хто очолив уряд відновленої Української держави?
    - В якому місті було проголошено Акт відновлення Української держави і чому там?
    - Чому Акт відновлення Української держави був проголошений на території Західної України?
      - На яких українських територіях були створені структури органів української влади у 1941 р.?
      - Як відбувалося створення українських державних органів влади у 1941 р.?
      - Як поставилося керівництво Німеччини до Акту відновлення Української держави?
        - Історичне значення Акту відновлення Української держави?
        - Які державотворчі дії проводила Українська повстанська армія?
        - Які документи щодо упорядкування діяльності цивільної адміністрації видавало командування Української повстанської армії?
        - Що таке «повстанські республіки»?
        - Які існували «повстанські республіки»?

- Як співіснували «повстанські республіки» з органами окупаційної влади?
- Що таке Українська головна визвольна рада?
- Коли була створена Українська головна визвольна рада?
- Мета створення і завдання діяльності Української головної визвольної ради?
- Хто увійшов у склад Української головної визвольної ради?
- Хто очолював Українську головну визвольну раду?
- Що таке закордонне представництво Української головної визвольної ради?
- До якого часу діяла Українська головна визвольна рада на українських землях?
- Як називався підпільний уряд воюючої України?
- Яке історичне значення державотворчих заходів в роки Другої світової війни?

Семінар № 8. Новітня Українська держава

- Який вплив Народної ради на ухвалення державотворчих актів України?
- Причини ухвалення Декларації про державний суверенітет України?
- Коли була ухвалена Декларації про державний суверенітет України?
- Суть Декларації про державний суверенітет України?
- Коли було ухвалено Акт проголошення незалежності України?
- Чому в Акті про незалежність було записано про проголошення, а не відновлення незалежності України?
- Які передумови відновлення незалежності у серпні 1991 р.?
- Які причини проведення грудневого референдуму?
- Які були результати референдуму щодо підтримки незалежності України?
- Коли відбулися перші всенародні вибори президента України?
- Хто переміг на перших президентських виборах?
- Що таке атрибути держави?
- Що таке символи держави?

- Чи можуть символи держави входити до переліку атрибутів держави?

- Які є символи Української держави?
- Хто є автором тексту українського державного гімну?
- Які видозміни відбулися з оригінальним текстом гімну?
- Хто є автором музики українського державного гімну?
- Чи знаєте ви український державний гімн?
- Коли виконується український державний гімн?
- Коли пісня «Ще не вмерла Україна» офіційно стала державним гімном?

- Як виглядає український державний прапор?
- Що символізують кольори українського державного прапору?
- Коли вперше почали використовувати синьо-жовтий прапор як ознаку самоідентифікації української спільноти?

- Як виглядає український державний герб?
- Коли з'явився український державний герб?
- Яке слово розшифровується в українському державному гербі?
- Що символізує червона калина для українців?
- Коли була прийнята Конституція України?
- Як і чому так називається українська грошова одиниця?
- Коли вперше була введена в обіг українська грошова одиниця під такою назвою?

- Які є символи Президента України?
- Які національні реліквії використовуються під час складання присяги Президента України?

- Коли почалася Помаранчева революція ?
- Що стало поштовхом до Помаранчевої революції ?
- Назвіть часові рамки помаранчевої революції?
- Хто був головною рушійною силою і найактивнішим учасником Помаранчевої революції?

- Хто був соціальною базою революції?
- Завдяки яким факторам стало можливе подолання гострої політичної кризи у 2004 р.?

- Коли був найкритичніший момент під час Помаранчевої революції?

- Що стало символом свободи, демократії і нескореності українського народу після помаранчевої революції?
- Які передумови, причини та привід до Революції гідності?
- Назвіть аргументи В. Януковича висловлені з приводу зриву підписання Асоціації з ЄС.
- Хто був основою рушійною силою Революції гідності?
- Які причини силового розгону студентського майдану?
- Які країни підтримували В. Януковича?
- Що таке люстрація?
- Які підрозділи використовувала влада для розгону учасників акцій протесту під час Революції гідності?
- Кого зараховують до «Небесної сотні»?
- Яке звання було присвоєно полеглим під час збройних конфліктів листопада 2013 – лютого 2014 р.?
- В чому полягає відмінність понять «Євромайдан» та «Революція гідності»?
- Що стало поштовхом до виходу протистояння за мирні межі?
- Що називається «кривавим четвергом» 20 лютого 2014 р.?
- Порівняти мирну та гарячу фази протистояння у часи Революції гідності.
- Яка була реакція світової спільноти на події під час Революції Гідності?
- Які результати і наслідки Помаранчевої революції?
- Які основні геополітичні наслідки Революції гідності?
- Які результати і наслідки Революції гідності?
- Чому в Україні після проголошення незалежності до влади не прийшли опозиційні сили як в країнах Балтії чи Східної Європи?
- Чому в Україні не відбулася швидка трансформація суспільно-політичного життя?
- Чому в Україні після відновлення незалежності не відбулися якісні економічні реформи?
- Які причини економічної стагнації та кризи?
- Які причини популярності лівих сил в 1990-х рр.?
- Які причини втрати підтримки серед населення національно-демократичними силами?

- Чому після проголошення незалежності не відбулися перевибори парламенту і зміна уряду?

- Позитиви і негативи перебування при владі президента Л. Кравчука?

- Чому Л. Кравчук погодився провести дострокові президентські вибори?

- Позитиви і негативи перебування при владі президента Л. Кучми?

- Позитиви і негативи перебування при владі президента В. Ющенка?

- Позитиви і негативи перебування при владі президента В. Януковича?

- Чому В. Януковича усунули від влади?

- Причини президентських і парламентських перевиборів у 2014 р.?

- Особливості внутрішньої політики різними президентськими командами?

- Які причини конституційних змін 2004 р.?

- Які причини конституційних змін 2010 р.?

- Які причини конституційних змін 2014 р.?

- Позитиви і негативи перебування при владі президента П. Порошенка?

- Яке місце посідає Україна в світовій геополітиці?

- Хто є союзниками України на міжнародній арені?

- В яких міжнародних організаціях перебуває Україна?

- Чому Україна вступила в СНД?

- Які позитиви і негативи від перебування України в складі СНД?

- Чому Україна прагне вступити в НАТО?

- В яких миротворчих місіях брали участь українські силові структури?

- Чому Україна прагне вступити в ЄС?

- Чи є Україна членом СОТ?

- Коли Україна стала членом Ради Європи?

- Які країни висували до України територіальні претензії?

- Які причини і наслідки ескалації напруженості навколо острова Коса Тузла?

- Які причини антиукраїнської політики Російської Федерації з часу відновлення незалежності Української держави?

- Чому в 1990-х р. з боку Російської Федерації висувувались територіальні претензії до України щодо Криму і Севастополя?
- Як міжнародна спільнота реагувала на агресивні дії Російської Федерації щодо України в 1990-х рр.?
- Чому українські владі не вдалося в 1992 р. підпорядкувати Чорноморський флот?
- Чи був вигідний Україні договір про перебування на території держави російських військових підрозділів Чорноморського флоту?
- Як міжнародна спільнота реагує на анексію Російською Федерацією Криму?
- Як міжнародна спільнота реагує на збройні дії Російської Федерації на східноукраїнських землях?
- Які здобутки українська спільнота отримала завдяки запровадження безвізового режиму з європейськими країнами?
- Які перспективи розвитку української зовнішньополітичної діяльності?
- Чому Російська Федерація в 2014 р. здійснила збройну інтервенції на територію України?
- Як українська спільнота відреагувала на збройну агресію Російської Федерації?
- Чи є правочинної, згідно міжнародного законодавства, анексія Російською Федерацією в Україні Криму?
- Хто такі добровольці і як розгортався добровольчий рух?
- Які були створені добровольчі збройні підрозділи?
- Завдяки чому вдалося спинити російську інтервенцію в глиб країни?
- Що таке волонтерський рух?
- Хто такі переміщені особи?
- Які українські території опинилися під російською окупацією?
- Які причини і наслідки блокади окупованих українських територій?
- Як російсько-українська війна, що триває з 2014 р., вплинула на суспільно-політичне становище в державі?

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Методичні рекомендації та вимоги до написання індивідуальної роботи

Написання індивідуальної роботи – одне з найважчих завдань під час вивчення предмету «Історія України» в університеті. Воно передбачає вміння викладати власні думки, створити текст-міркування, де потрібно пред'явити всі аргументи і контраргументи і висловити свою думку, причому так, щоб усім було зрозуміло. Сучасний динамічний і багатовекторний час стимулює привнесення у практику навчання студентів нових форм і методів навчання, які у першу чергу спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності, підвищення інтересу до предмета, розвиток творчого потенціалу особистостей і продуктивного, критичного їхнього мислення.

Від традиційного реферату есе перейняло краще: визначення мети, завдання роботи, формулювання об'єкта, предмета самостійного дослідження, структурованість, послідовність викладення теоретичного обґрунтування та практичних аргументів, критерії оцінки роботи (певні шаблони-орієнтири) тощо.

Метою есе є діагностика продуктивної, творчої складової пізнавальної діяльності студента, який припускає аналіз інформації, його інтерпретацію, побудову міркувань, порівняння фактів, підходів і альтернатив, формулювання висновків, особисту оцінку тощо.

Застосування есе сприяє більш чіткому й грамотному формулюванню думок, допомагає розташовувати ці думки в логічній послідовності, припускає вільне володіння мовою термінів і понять, розкриває глибину й широту навчального матеріалу, вчить використати приклади, цитати, необхідні аргументи за відповідною темою.

Хід підготовки індивідуальної роботи можна розподілити на кілька етапів: **обдумування – планування – написання – перевірка – виправлення.**

Якість роботи залежить від повноти знайденого матеріалу, досконалого його вивчення та сформування потрібних аргументів.

Послідовність підготовки індивідуальної роботи (есе):

1. Оберіть тему з поданого переліку тем індивідуальних робіт, або запропонуйте і узгодьте з викладачем власну тему. Проведіть ретельний пошук інформації за темою. Намагайтеся вивчити її в

найменших деталях, навіть, якщо на початку вона видалася вам складною, ви зможете придумати план відповіді, а заодно відшукати необхідний фактичний матеріал.

2. Далі зробіть упорядкування знайденої інформації. Сформууйте план викладу свої думок, зважаючи на причинно-наслідкові зв'язки між подіями, які будете розкривати в своєму індивідуальному завданні. Добре складений план дозволяє уникнути алогічності у тексті. Недотримання логічного викладу може призвести до низьких балів за есе.

3. Ретельно обдумайте аргументи і контраргументи до питань, які розглядаєте. Лаконічно викладіть їх на папері і підберіть більш ґрунтовні роз'яснення до кожного з них.

4. Коли виробили цілісне бачення свого есе – то приступайте до написання тексту. Застосовуйте науково-публіцистичний стиль, уникайте розмовного стилю.

5. Есе має бути підсумоване висновком, який є однією з найважливіших частин індивідуальної роботи. У ньому узагальніть висловлені в роботі ваші міркування.

6. Після висновку подайте список використаних джерел і літератури, в тому числі інтернет-ресурси. В роботі має бути використано не менше 4-5 найменувань використаних джерел і літератури.

Обсяг есе має складати 2-3 сторінок. Взірець оформлення першої сторінки есе поданий в додатку № 1.

Додатково доповнити роботу можна ілюстративним матеріалом, картами, певними документами, таблицями тощо. Такий матеріал не входить у визначений обсяг есе.

Тематика індивідуальних завдань

1. Трипільська культура: предки українців чи прадавні мешканці української землі.

2. Дискусії щодо датування виникнення українського етносу.

3. Причини суттєвих етнічних змін впродовж історії української спільноти.

4. Національна консолідація українського суспільства на сучасному етапі розвитку: виклики і перспективи.

5. Ціннісні орієнтири українського суспільства: роль і значення історії для їх формування.

6. Контрверсійні постаті української історії.

7. Київська Русь: державотворча дія варягів чи черговий етап державотворення місцевого населення?
8. Руське королівство чи Галицько-Волинське князівство: наукова дискусія.
9. Ідея відновлення єдності Київської Русі: ідеологи та реалізатори.
10. Особливості взаємодоповнюючої боротьби братств та козацтва у XVI – XVII ст.
11. Державотворчі ідеї козацьких ватажків кінця XVI – початку XVII ст.
12. Кріпосне право та вільнонаймана праця в Україні та Європі (сер. XVII–XVIII ст.).
13. Українська держава XVII ст. через призму сприйняття іноземців.
14. Українська держава та Гетьманщина: трансформація державно-політичного та соціально-економічного устрою.
15. Визвольні ідеї представників українського козацтва наприкінці XVIII ст.?
16. Сенс національного міфу Т. Шевченка для українців.
17. Бачення політичного майбутнього України в програмах українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.
18. Автономістичні і самостійницькі ідеї в роки Української революції 1917–1921 рр.: порівняльний аналіз.
19. Воєнні операції українських військ з визволення Донеччини і Криму у 1918 р.
20. Визвольна боротьба українського та інших народів у 1940–1950-х рр.: порівняльний аналіз.
21. Трансформація ідейних позицій національного руху 1960–1980-х рр.
22. Революційні трансформації в Україні та в інших країнах наприкінці 1980 – початку 1990-х рр.: порівняльний аналіз.
23. Участь колишніх радянських політв'язнів у революційних процесах наприкінці 1980-х рр.: вплив, роль і значення.
24. НРУ і народні фронти країн Східної Європи: порівняльний аналіз ідей, діяльності, здобутків.
25. Причини відмінності трансформаційних перетворень в Україні та інших посткомуністичних країнах Східної та Південно-Східної Європи.
26. Російська агресія в Грузію (2008) та в Україну (2014): причини та наслідків для світового співтовариства.
27. Військові добровольчі підрозділи в українській історії.

28. Сценарії визволення окупованих Російською Федерацією українських земель.

29. Вступ України в Європейський союз: виклики і перспективи.

30. Перспективи розвитку української зовнішньополітичної діяльності.

ПИТАННЯ ДО МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет, завдання та значення предмету «Історія України».
2. Методи, принципи та джерела вивчення предмету «Історія України».
3. Сутність понять «етнос», «народність», «народ», «нація». Основні концепції формування українського народу.
4. Основні етапи та особливості етно- та націогенезу українців.
5. Стародавні етнічні процеси на території України та їх роль в етногенезі українців.
6. Теорії прабатьківщини слов'ян та основні етапи слов'янського етногенезу.
7. Особливості етнічного розвитку в князівський період української історії.
8. Проблема формування трьох східнослов'янських етносів, теорія «давньоруської народності»: міф чи реальність.
9. Етнічний розвиток українських земель в період Козаччини.
10. Походження назв «Русь» та «Україна».
11. Становище українського етносу в XIX–XX ст.
12. Особливості формування української нації.
13. Сучасний стан українського етносу та нації.
14. Роль і значення української діаспори в сучасному українському націогенезі.
15. Зародження українського визвольного руху (XIV – початок XVII ст.).
16. Козаччина та її роль в історії українського народу.
17. Українська національно-визвольна революція XVII ст.
18. Створення та діяльність братств у XVI – початку XVII ст.
19. Козацько-селянські повстання кінця XVI – початку XVII ст.
20. Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького.
21. Спротив українського народу у XVIII ст.: Гайдамаччина, Опришківство.
22. Національно-визвольна і антифеодальна боротьба на Правобережній та Західній Україні наприкінці XVII–XVIII ст.
23. Українське національне відродження XIX ст., його сутність та зміст.
24. Роль Кирило-Мефодіївського братства в українському національному відродженні XIX ст.
25. Особливості українського національного відродження XIX ст. в Західній Україні.

26. Вплив ідей Т. Шевченка, М. Драгоманова, М. Міхновського на розвиток українського національного руху.
27. Створення та діяльність політичних партій в Україні на рубежі XIX–XX ст.
28. Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр.
29. Політика «українізації» в Україні у 20-х рр. XX ст.
30. Селянські повстання 1920-х – початку 30-х рр. XX ст.
31. Розгортання українського Руху Опору в 1920–1930-х рр. Створення та діяльність ОУН.
32. Українське питання в міждержавній політиці напередодні Другої світової війни.
33. Рух Опору в Україні у 1940–1950 роки.
34. Особливості національно-демократичного руху в Україні в 1960-х – пер. пол. 1980-х рр.
35. Українські визвольні та суспільні рухи наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX ст.
36. Стародавні державотворчі процеси на території України.
37. Перші слов'янські державні утворення на території України.
38. Основні етапи формування державності Київської Русі.
39. Політичний, економічний, соціальний та територіальний устрій Київської Русі.
40. Київська Русь в міжнародних відносинах.
41. Утворення Галицько-Волинської держави та її історичне значення.
42. Внутрішня і зовнішня Галицько-Волинська держава.
43. Стан української державності в період литовсько-польської експансії.
44. Запорозька Січ – козацька республіка.
45. Українська козацька державна: державно-політичний та соціально-економічний устрій.
46. Гетьманщина наприкінці XVII–XVIII ст.: політико-адміністративний та соціально-економічний устрій.
47. Запорозька Січ та Українська козацька держава в міжнародних відносинах XVI–XVIII ст.
48. Утворення та діяльність Центральної Ради.
49. Українська держава Гетьмана П. Скоропадського.
50. Українська Народна Республіка під час правління Директорії.
51. Західноукраїнська народна республіка (ЗУНР).

52. Досягнення і прорахунки в діяльності різних українських урядів періоду Української революції 1917–1921 рр.

53. Зовнішньополітична діяльність українських урядів в 1917–1921 рр.

54. Проголошення української державності в Закарпатті (1938–1939).

55. Українська Радянська Соціалістична Республіка в складі СРСР.

56. Українське державотворення в роки Другої світової війни.

57. Особливості розвитку української державності на сучасному етапі.

58. Запровадження основних атрибутів і символів державності України.

59. Помаранчева революція та Революція гідності: причини, сутність, учасники, наслідки.

60. Сучасне міжнародне становище України. Криза теперішніх українсько-російських відносин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Методичне забезпечення

1. *Історія України: методичні вказівки* / уклад. В.Ф. Панібудьласка, А.В.Тороп В.П. Макогон, та ін. – К.: КНУБА, 2009. – 36 с.
2. *Історія України: методичні вказівки* / уклад.: В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010.– 39 с.
3. *Історія української культури: методичні рекомендації до вивчення курсу для студентів усіх спеціальностей та форм навчання* / уклад.: В.Ф. Панібудьласка, Є.В. Перегуда, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 60 с.
4. *Панібудьласка В.Ф. Історія України: конспект лекцій* / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, В.П. Макогон, А.В. Тороп. – К.: КНУБА, 2007. – 44 с.
5. *Перегуда Є.В. Історія України: конспект лекцій* / Е. В. Перегуда, В.П. Макогон, А.В. и др. – К.: КНУСА, 2013. – 56 с.
6. *Перегуда Є.В. Історія української культури: навч. посібник* / Є.В. Перегуда, В.Ф. Панібудьласка, А.В. Тороп, В.П. Макогон, П.О. Дьомкін та ін.– К.: КНУБА, 2011. – 152 с.

Рекомендована література

Базова література

Підручники, посібники

1. *Білик Б.І. Історія української та зарубіжної культури: навч. посібник* / Б.І. Білик, Ю.А. Горбань, Я.С. Калакура та ін.; За ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – 3-тє вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 326 с.
2. *Бойко О.Д. Історія України: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид., виправлене, доповнене* / О.Д. Бойко. – К.: Академвидав, 2005. – 688 с.
3. *Греченко В.А. Історія світової та української культури: навч. посібник* / В.А. Греченко, І.В. Чорний, В.А. Кушнерук, В.А. Режко. – К.: Літера, 2002. – 464 с.
4. *Задорожний В. Курс історії української культури (ІХ – початок ХХІ ст.): навч. посібник для студентів-україністів /В. Задорожний. Ю. Кундрат. – Ужгород, 2009.*

5. *Закович М.М.* Українська та зарубіжна культура: навч. посібник. 3-є вид, випр. і доп. / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.М. Семашко та ін.; за ред. М.М. Заковича. – К.: Знання, 2002. – 557 с.
6. *Історія України. XX – початку XXI століття*: навч. посібник / за заг. ред. В.А. Смолія. – К.: Знання, 2004. – 582 с.
7. *Кордон М.В.* Українська та зарубіжна культура: курс лекцій: підручник / М.В. Кордон. – К.: Центр навч. літ-ри, 2005. – 580 с.
8. *Литвин В.М.* Історія України: навч.-методичний посібник для семінарських занять / В.М. Литвин, А.Г. Слюсаренко, В.Ф. Колесник та ін.; за ред. В.М. Литвина. – К.: Знання, 2006. – 607 с.
9. *Лосєв І.В.* Історія і теорія світової культури. Європейський контекст: навч. посібник / І. В. Лосєв. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
10. *Меднікова Г.С.* Українська і зарубіжна культура XX століття: навч. посібник / Г.С. Меднікова. – К.: Знання, 2002. – 214 с.
11. *Наулко В.І.* Культура і побут населення України: навч. посібник для вузів / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. – К.: Либідь, 1993. – 284 с.
12. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.Ф. Деревінський, А.В. Тороп та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
13. *Пономарьов А.П.* Українська етнографія: курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / А.П. Пономарьов. – К.: Либідь, 1994. – 317 с.
14. *Попович М.В.* Нарис історії культури України: [посібник] / М.В. Попович. – К.: АрЕк, 1999. – 728 с.
15. *Савчук Б.* Українська етнологія: навч. посібник / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 559 с.
16. *Світлична В.В.* Історія України: навч. посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. 3-тє вид / В.В. Світлична. – К.: Каравела; Львів: Новий світ-2000, Магнолія плюс, 2003. – 308 с.
17. *Шевчук В.П.* Історія української державності: навч. посібник / В.П. Шевчук. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.
18. *Яртия А.* Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник / за ред. проф. А. Яртия та проф. В. Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.

Довідкові видання

19. *Греченко В.А.* Історія світової та української культури: довідник для школярів та студентів / В.А. Греченко, І.В. Чорний. – К.: Літера ЛТД, 2009. – 416 с.
20. *Довідник з історії України (А-Я):* посібн. 2-ге вид., доопр. і доповн. / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
21. *Євтух В.Б.* Етнонаціональна структура українського суспільства: довідник / В.Б. Євтух, В.П. Трощинський. – К., Наукова думка, 2004. – 342 с.
22. *Зотов В.М.* Українська та зарубіжна культура. Словник культурологічних термінів: навч. посібник / В.М. Зотов, А.В. Клімачова, В.О. Таран. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 264 с.
23. *Литвин В.М.* Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посібн. / В.М. Литвин, В.І. Гусєв, А.Г. Слюсаренко та ін. – К.: Вища школа, 2002. – 430 с.
24. *Смолій В.* Малий словник історії України. / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін. – К.: Либідь, 1997. – 464 с.
25. *Українське козацтво: Мала енциклопедія* / С. В. Абросимова [та ін]; ред. Ф. Г. Турченко. – К.: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – 568 с.

Збірники документів

26. *Конституційні акти України. 1917–1920: невідомі конституції України* / [Д. Б. Яневський, В. І. Крюков]; наук. ред. і упоряд.: Ю. Д. Прилюк, В.Ф. Жмир. – Київ: Філосо. і соц. думка, 1992. – 269 с. .
27. *Конституція України: Прийняття на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.* – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
28. *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали: Довідник.* у 2 ч. / за ред. В.Ф. Панібудьласка. – К.: Вища школа, 1997. – Ч. 1. – 583 с.; 1997. – Ч. 2. – 704 с.
29. *Панченко В.* Дніпропетровська ОУН у боротьбі з німецькою окупацією: документи і матеріали / В. Панченко, Ю. Щур, А. Середін. – Д.: [б. в.], 2010. – 48 с.
30. *Самостійна Україна: збірник програм українських політичних партій початку ХХ століття* / упоряд., авт. передм. і прим. О. Федьков. – Тернопіль: РВВ упр. по пресі, 1991. – 80 с.

Узагальнюючі праці

31. *Адамович С.В.* Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України: монографія / С.В. Адамович. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 884 с.
32. *Брехуненко В.* Морські війни українських козаків [монографія] / В. Брехуненко. – Київ: [б.в.], 2007. – 77 с.
33. *Верстюк В.Ф.* Нариси історії української революції 1917–1921 років: у 2-х кн. / В. Ф. Верстюк, В. І. Головченко, Т. С. Осташко та ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – К.: Наукова думка, 2011. – Кн. I. – 390 с.
34. *Верстюк В.Ф.* Нариси історії української революції 1917–1921 років / В. Ф. Верстюк, С. В. Кульчицький, В. М. Литвинта ін.; ред. кол.: В. А. Смолій (голова). – К.: НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2012. – Кн. 2. – 464 с.
35. *Ганжа О.І.* Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917–1927 рр.): монографія / О.І. Ганжа. – К., 2000. – 208 с.
36. *Грабовський С.* Нариси з історії українського державотворення: навч. посібник / С. Грабовський, С. Ставрояні, Л. Шкляр. – К.: Генеза, 1995. – 608 с.
37. *Гуржій О.* Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст.: кордони, населення, право: монографія / О. Гуржій. – К: Основи, 1996. – 222 с.
38. *Гуржій О.* Політико-адміністративне й територіальне реформування Гетьманщини у XVIII ст.: причини, перебіг, наслідки: монографія / О. Гуржій. – К.: Інститут історії України, 2015. – 80 с.
39. *Ковальчук М.* Війна з більшовицькою Росією за незалежність. 1917–1920: [монографія] / М. Ковальчук. – Київ, 2007. – 72 с.
40. *Ковальчук М.* Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння: [монографія] / М. Ковальчук. – Київ: Темпора, 2006. – 576 с.
41. *Леп'явко С.* Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні: [монографія] / С. Леп'явко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1996. – 287 с.
42. *Литвин М.* Історія ЗУНР: [монографія] / М. Литвин. К. Науменко. – Львів: Інститут українознавства НАНУ; видавнича фірма «Олір», 1995. – 368 с.
43. *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття: [монографія] / І. Нагаєвський. – К.: Український письменник, 1993. – 413 с.

44. *Наливайко Д.С.* Козацька християнська республіка: [монографія] / Д.С. Наливайко. – К.: Дніпро, 1992. – 495 с.
45. *Наулко В.І.* Культура і побут населення України : навч. посібник для вузів / В. І. Наулко (кер.), Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко. – Київ: Либідь, 1993. – 284 с.
46. *Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : Історичні нариси* / В. В. Дзьобак [та ін.]; відп. ред. С. В. Кульчицький; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наукова думка, 2005. – 496 с.
47. *Панібудьласка В.Ф.* Державна символіка України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка, В.П. Макогон, та ін. – К.: КНУБА; «Довіра», 2004.– 156с.
48. *Патриляк І.* «Перемога або смерть». Український визвольний рух, 1939–60-ті роки: [монографія] / І. Патриляк. – К.: Наш формат, 2015. – 512 с.
49. *Русначенко А.М.* Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках: [монографія] / А.М. Русначенко. – К.: Пульсари, 2002. – 520 с.
50. *Сарбей В.Г.* Національне відродження України: [монографія] / В.Г. Сарбей. – Київ: Альтернативи, 1999. – 336 с.
51. *Смолій В.* Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750-ті рр.): посібник для університетів / В. Смолій, В. Степанков, В. Горобець, Т. Чухліб. – К.: Вид-во «АМЕННОТЕР» 2016. – 320 с.
52. *Смолій В.А.* Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації: [монографія] / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К.: Альтернативи, 1997. – 367 с.
53. *Тинченко Я.* Перша українсько-більшовицька війна (грудень 1917 – березень 1918): [монографія] / Я. Тинченко. – К.: [б.в.]; Львів: [б.в.], 1996. – 371 с.
54. *Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура* / ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.), О. Бакинська, В. Горобець (заст. відп. ред.), В. Матях (відп. секр.), Ю. Мицик, В. Степанков, Я. Федорук, Т. Чухліб (заст. відп. ред.). – К.: Інститут історії України, 2014. – 671 с.
55. *Чухліб Т.* Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр.: [монографія] / Т. Чухліб. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2003. – 518 с.

56. Чухліб Т. Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663–1713): [монографія] / Т. Чухліб. – Київ: Києво-Могилянська Академія, 2004. – 284 с.
57. Чухліб Т. Козацький устрій Правобережної України (остання чверть XVII ст.): [монографія] / Т. Чухліб. – Інститут історії України НАН України, 1996. – 90 с.
58. Шевчук В. П. Історія української державності: курс лекцій: навч. посібник / В.П. Шевчук, М.Г. Тараненко. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.

Журнальні статті

59. Українська державність напередодні та в роки визвольної війни 1648–1654 рр. у працях дослідників із західної діаспори / В.С. Батюк // Український історичний журнал. – 1993. – №1. – С. 50–56.
60. Утворення СРСР: радянський стереотип та історико-правова діяльність / П. Брицький, Є. Юрійчук // Пам'ять століть. – 2003. – № 4. – С. 23–50.
61. Формування правової культури Великого Князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст. / Д.П. Вашук // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. – С. 59–72.
62. Тевтонський орден у політиці Галицько-Волинського князівства / Л.В. Войтович // Український історичний журнал. – 2010. – № 6. – С. 4–17.
63. Північне Причорномор'я та Приазов'я в політичному та економічному розвитку Русі (IX – середина XIII ст.) / О.Б. Головка // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. С. 29–39.
64. Початки формування ринку вільнонайманої праці в Наддніпрянській Україні (друга половина XVII–XVIII ст.) / О. Гуржій // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2011. – Вип. 11. – С. 217–245.
65. Історія створення та автентичний зміст «воєнно-політичного союзу» між УСРР та РСФРР (березень – червень 1919 р.) / Г.Г. Єфіменко // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. – С. 120–145.
66. Хрещення Русі князем Володимиром: конструювання історичної оповіді та її доповнення православними книжками XII – XVI ст. / Я.В. Затилюк // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. – С. 40–58.
67. Гетьман Скоропадський і українське державотворення доби визвольних змагань / М. Ковальчук // Пам'ять століть. – 2002. – № 1. – С. 38–54.

68. *Комуністичний режим та українське повстанство наприкінці 1919 – на початку 1920 рр.* / М. Ковальчук // Сіверський літопис. – 2010. – № 2–3. – С. 166–173.
69. *Соціальна структура давньоруського суспільства* / М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2015. – № 6. – С. 13–28.
70. *Феномен удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми)* / М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 24–37.
71. *Народження Народного руху України* / С.В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 2010. – № 1. – С. 8–22.
72. *Східний вектор зовнішньої політики Української Держави* / О.І. Лупандін // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 45–62.
73. *Боротьба Петра Дорошенка за збереження цілісності козацької України (друга половина 1668–1669 рр.)* / В. Степанков // Український історичний збірник. – 2003. – Вип. 5. – С. 108–120.
74. *Державне будівництво в планах ОУН (травень 1941)* / І. Патриляк // Київська старовина. – 2003. – № 2. – С. 90–113.
75. *Діяльність надзвичайної дипломатичної місії УНР на Кавказі (1919–1921)* / І. Матяш // Український історичний журнал. – 2018. – № 1. – С. 73–97.
76. *Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України* / Т.С. Шульга // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 108–115.
77. *Культура етноменшин України: відродження й розвиток (1990–2000-і рр.)* / В. Пекарчук // Український історичний журнал. – 2015. – №. 2. – С. 131–147.
78. *Михайло Грушевський vs Микола Міхновський (дискусія сучасників: погляд через сторіччя)* / Ф.Г. Турченко // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 74–94.
79. *Угоди гетьманського уряду України з Московською державою (1654–1764 рр.)* / В.А. Смолій та ін. // Український історичний журнал. – 1993. – № 6. – С. 93–96.
80. *Українська революція в контексті європейського революційного руху XVI–XVII ст. (спроба порівняльно-історичного аналізу)* / В. Степанков // Український історичний журнал. – 1997. – № 1. – С. 3–21.
81. *Хмельниччина та її роль в утворенні модерної української нації* / Ф. Сисин // Український історичний журнал. – 1995. – № 4. – С. 67–76.

Допоміжна література

Підручники, посібники

1. *Анучина Л.В.* Історія української культури: курс лекцій / Л.В. Анучина, О.В. Бурлака, О.А. Лисенко та ін. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 408 с.
2. *Анучина Л.В.* Мистецтво незалежної України: навч. посібник / Л.В. Анучина, О.В. Бурлука, В.С. Немцова та ін. – Харків, 2007. – 84 с.
3. *Бокань В.* Історія культури України: навч. посібник / В.Бокань, Л. Польовий. – К.: МАУП, 2002. – 3-тє вид., стереотип. – 256 с.
4. *Голубко В.Є.* Історія України ХІХ – ХХІ ст.: практикум / В.Є. Голубко, Р.В. Лаврецький, А.Ф. Лозинський, М.Я. Нагірняк, В.І. Чура. – К.: Знання, 2015. – 375 с.
5. *Горбань Ю.А.* Історія сучасного світу. Соціально-політична історія ХV – початку ХХ ст.: навч. посібник. 4-те вид., перероб. і доп. / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук. – К.: Знання, 2012. – 438 с.
6. *Гудзь В.В.* Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів В.В. Гудзь. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2003. – 616 с.
7. *Денисов Я.Я.* Українська та зарубіжна культура: навч.-методичний посібник / Я.Я. Денисов, О.Г. Макарчук. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 176 с.
8. *Дещинський Л.Є.* Історія України та її державності. 3-тє. вид. переробл. і доп.: навч. посібник / Л.Є. Дещинський, І.О. Гаврилів, Р.Д. Зінкевич та ін. – Львів: Видавництво «Бескид Біт», 2005. – 368 с.
9. *Дещинський Л.Є.* Історія України та її державності: курс лекцій: навч. посібник / Л. Є. Дещинський, С. В. Терський, І. Я. Хома, В. М. Тарабан, Р. Д. Зінкевич, Я. Я. Денісов, І. О. Гаврилів, І. В. Буковський, А.Я. Нагірняк. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009. – 476 с.
10. *Зязюн І.* Українська та зарубіжна культура: навч. посібник. 3-тє вид. / Зязюн І., Семашко В. та ін.; Ред. М. Закович – К.: Знання, 2007. – 567 с.
11. *Іванченко Р.* Історія без міфів. Бесіди з історії української державності. 2-ге видання, перероблене і доповнене: навч. посібник / Р. Іваненко. – Київ, 2007. – 608 с.
12. *Малик Я.* Історія української державності: підручник / Я. Малик, Б.Вол, В.Чуприна. – Львів: Світ, 1995. – 248 с.
13. *Орлова Т.В.* Історія сучасного світу ХV – ХХІ ст.: навч. посібник / Т.В. Орлова. – Київ: Вікар, 2008. – 552 с.

14. *Павлова О.Ю.* Історія української культури: навч. посібник / О.Ю. Павлова, Т.Ф. Мельничук, І.В. Грищенко; за ред. О.Ю. Павлової. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 408 с.
15. *Пасічник М.С.* Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: навч. посібник – 2-ге вид., стер. / М.С. Пасічник. – К.: Знання, 2006. – 735 с.
16. *Паюк А.* Історія становлення української державності: підручник / А. Паюк, М. Рожик. – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.
17. *Пономарьов А.П.* Українська етнографія: курс лекцій: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів / А.П. Пономарьов. – К.: Либідь, 1994. – 317 с.
18. *Чекаленко Л.Д.* Зовнішня політика України: підручник / Л.Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
19. *Яковенко Н.М.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України: [навч. посібник]. 2-ге вид., перероблене і розширене / Н.М. Яковенко. – К.: Критика, 2005. – 584 с.
20. *Яковенко Н.М.* Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.: навч. посібник для учнів гуманітарних гімназій, ліцеїв, студ. іст. ф-тів вищих учбових закладів, вчителів / Н.М. Яковенко. – К.: Генеза, 1997. – 312 с.

Довідкова література

21. *Рух опору в Україні: 1960–1990: енциклопедичний довідник.* 2-ге вид. / передм. Осипа Зінкевича, О. Обертаса. – К.: Смолоскип, 2012. – 896 с.

Узагальнюючі праці

22. *25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави* / відп. ред. В. Смолій; кер. авт. кол. Г. Боряк; авт. кол.: В. Головка (коорд. проекту), В. Даниленко, С. Кульчицький, О. Майборода, В. Смолій, Л. Якубова, С. Янішевський. НАН України. Інститут історії України. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 796 с.
23. *Аналітична доповідь Центру Разумкова «Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій»* [Електронний ресурс] // Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5–6. – С. 1–39. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD148-149_2014_ukr.pdf (дата звернення 29.04.2019). – Назва з екрана.

24. *Бондаренко В.Г.* Історія новітніх запорожців: вільнокозацький рух на Півдні України (1917–1918 рр.): монографія / В.Г. Бондаренко. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. – 228 с.
25. *Борисенко М.* Житло та побут міського населення України у 20–30-х роках ХХ століття: монографія. 2-ге вид. / М. Борисенко. – К.: ВД «Стилос», 2013. – 267 с.
26. *Велика війна 1914–1918 рр. і Україна* / упоряд. О. Реєнт; [редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.]. – К.: КЛІО, 2013. – 783 с.
27. *Веремійчик О.* Другий Зимовий похід або Листопадовий рейд: [монографія] / О. Веремійчик. – К.: В-во ім. О. Теліги, 2006. – 118 с.
28. *Войтович Л.* Формування кримськотатарського народу: вступ до етногенезу / Л. Войтович; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2009. – 214 с.
29. *Гай-Нижник П.П.* УНР та ЗУНР: становлення органів влади і національне державотворення (1917–1920 рр.): [монографія] / П.П. Гай-Нижник. – К.: ЩеК, 2010. – 304 с.
30. *Гирич І.* Історичні причини наших поразок і перемог: [монографія] / І. Гирич. – Л.: Піраміда, 2011. – 140 с.
31. *Гирич І.* Концептуальні проблеми історії України: [монографія] / І. Гирич. – Тернопіль: Богдан, 2011. – 224 с.
32. *Гирич І.* Формування модерної української нації: теорія та суспільні виклики (XIX – початок ХХ ст.) [монографія] / І. Гирич. – Тернопіль: Богдан, 2012. – 112 с.
33. *Головко М.Л.* Громадські організації та рухи України в роки Другої світової війни: вітчизняна і зарубіжна історіографія: монографія / М.Л. Головко. – К.: Олан, 2004. – 112 с.
34. *Горелов М.* Українська етнічна нація: [монографія] / М. Горелов, О. Моця, О. Рафальський. – К., Еко-продакшн, 2012.
35. *Горобець В.М.* Білорусь козацька: Полковник Іван Нечай та українські змагання за Південно-Східну Білорусь (1655–1659): [монографія] / В.М. Горобець. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1998. – 97 с.
36. *Горобець В.М.* Еліта козацької України в пошуках політичної легітимації: стосунки з Москвою та Варшавою, 1654–1665: [монографія] / В.М. Горобець. – Київ: [б.в.], 2001. – 533 с.
37. *Горобець В.М.* Україна: Козацькі війни, 1618–1638: [монографія] / В.М. Горобець. – Київ: КРІОН, 2011. – 267 с.

38. *Грицак Я.Й.* Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст.: [навч. посібник] / Я.Й. Грицак – К.: Генеза, 2000. – 360 с.
39. *Гуржій О.* Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст.: кордони, населення, право: [монографія] / О. Гуржій. – Київ: Основи, 1996. – 223 с.
40. *Державний гімн України. Популярний історичний нарис* / упорядники: М.П. Линник, В.М. Пономаренко; автор тексту М.П. Загайкевич. – К.: Музична Україна, 2006. – 56 с.
41. *Залізняк Л.* Від склавинів до української нації: [монографія]. 2-ге вид., допов / Л. Залізняк. – Київ: Б-ка українця, 2004. – 256 с.
42. *Іванець А.В.* Кримська проблема в діяльності УНР періоду Директорії (кінець 1918–1920 рр.): монографія / А.В. Іванець. – Сімферополь: Доля, 2013. – 172 с.
43. *Історія українського козацтва: нариси у 2-х т.* / редкол. В. А. Смолій та ін. – К: Вид. дім Києво-Могилянської академії, 2007. – Т. 1. – 799 с.; Т. 2. – 723 с.
44. *Касьянов Г.В.* Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років: [монографія] / Г.В. Касьянов. – Київ: Либідь, 1995. – 224 с.
45. *Кісь Р.* Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору): [монографія] / Р. Кісь. – Львів: Літопис, 2005. – 300 с.
46. *Ковальчук М.* Без переможців: Повстанський рух в Україні проти білогвардійських військ генерала А. Денікіна (червень 1919 р. – лютий 1920 р.): [монографія] / М. Ковальчук. – Київ: ВД «Стилос», 2012. – 352 с.
47. *Ковальчук М.* Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917–1918 рр.: [монографія] / М. Ковальчук; НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2015. – Т. 1. – 608 с.
48. *Кононенко В.* Модернізація Гетьманщини: проекти козацької адміністрації 1687–1764 рр.: [монографія] / В. Кононенко. – К.: Інститут історії України, 2017. – 305 с.
49. *Кононенко П.П.* Національна ідея, нація, націоналізм: монографія П.П. Кононенко. – К.: Міленіум, 2005. – 358 с.

50. *Косик В.* Боротьба за незалежність України в 1938–1941 роках. Втрати України в Другій світовій війні: [монографія] / В. Косик. – Київ: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2013. – 173 с.
51. *Котляр М. Ф.* Історія суспільного життя Русі: нариси: [монографія] / М.Ф. Котляр. – К.: Інститут історії України, 2016. – 288 с.
52. *Кривошея В.В.* Козацька еліта гетьманщини: [монографія] / В.В. Кривошея. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса, 2008. – 452 с.
53. *Крупник Л.О.* Історія України: формування етносів, нації, державності: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.О. Крупник. – Київ: Центр учб. літ., 2009. – 216 с.
54. *Кульчицький С.* Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі: в 3-х кн С. Кульчицький. – К.: Темпора, 2013. – Кн. 1. – К.: Темпора, 2013. – 504 с.; Кн. 2. – К.: Темпора, 2013. – 628 с.; Кн. 3. – К.: Темпора, 2013. – 388 с.
55. *Мазуренко В.* Рейд УПА в Румунію 1949 р.: [монографія] / В. Мазуренко. – Л.: Вид-во Старого Лева; Рівне, 2007. – 56 с.
56. *Мартин Т.* Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському союзі (1923–1939 роки): [монографія] / Т. Мартин. – Київ: Критика, 2013. – 639 с.
57. *Моця О.П.* «Русь», «Мала Русь», «Україна» в після монгольські та козацькі часи: [монографія] / О.П. Моця. – К.: Наукова думка, 2009. – 324 с.
58. *Найден О.* Квітка на комині: Настінні розписи Уманщини першої половини ХХ століття. Історія, семантика, образи / О. Найден, І. Ходак. – К.: ВД «Стилос», 2013. – 304 с.
59. *Національні лідери Європи: ідеологічні портрети* / упор. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. – 704 с.
60. *Нікольський В.М.* Підпілля ОУН(б) у Донбасі: [монографія] / В.М. Нікольський. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – 178 с.
61. *Патриляк І.К.* «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939–1960-х рр.: [монографія] / І.К. Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 512 с.
62. *Пиріг Р.Я.* Українська гетьманська держава 1918 року: іст. нариси: [монографія] / Р.Я. Пиріг. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2011. – 336 с.

63. *Плохій С.* Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій: [монографія] / С. Плохій; авториз. пер. з англ. М. Климчука. – К.: Laurus, 2015. – 400 с.
64. *Плохій С.* Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусі: [монографія] / С. Плохій. – Київ: Критика, 2015. – 430 с.
65. *Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України: наук.-метод. матер.* / В. Головка, О. Палій, О. Черевко, С. Янішевський; за заг. ред. П. Полянського. – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2015. – 36 с.
66. *Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 років в Україні в документах ГПУ-НКВД* / упор.: В. Борисенко, В. Даниленко, С. Кокін та ін. – К.: ВД «Стилос». 2007. – 604 с.
67. *Русначенко А.М.* Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках: [монографія] / А.М. Русначенко. – К.: Пульсари, 2002. – 520 с.
68. *Сас П.М.* Витоки українського націєтворення: [монографія] / П.М. Сас. – К.: Інститут історії України, 2010. – 702 с.
69. *Скляр В.М.* Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення: [монографія] / В.М. Скляр. – Київ: ВЦ Просвіта, 2008. – 391 с.
70. *Слабченко Є.А.* Дипломатична історія України: [монографія] / Є.А. Слабченко. – Київ: Кліо, 2016. – 493 с.
71. *Смолій В.* Інститут влади в політичній системі України. Середина – друга половина XVII ст.: [монографія] / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Наукова думка, 2014. – 244 с.
72. *Смолій В.* Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.): [монографія] / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 448 с.
73. *Смолій В.А.* Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет): [монографія] / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Либідь, 1995. – 624 с.
74. *Смолій В.А.* Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації: [монографія] / В. Смолій, В. Степанков. – К.: Альтернативи, 1997. – 367 с.
75. *Степовик Д.* Історія української ікони X–XX століття: [монографія] / Д. Степовик. – К.: Либідь, 2008.
76. *Стецишин О.* Ландскнехти Галицької армії: [монографія] / О. Стецишин. – Львів: Часопис, 2012. – 472 с.

77. *Терлецький О.* Історія української держави: у 2 т. – Львів, 1923–1924. – Т. 1: Княжа доба. –1923. – 252 с.; Т. 2: Козацька доба. – 1924. – 260 с.
78. *Терлюк І.Я.* Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї: [монографія] / І.Я. Терлюк, І.М. Флис. – Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2008. – 300 с.
79. *Тинченко Я.* Українські збройні сили, березень 1917 р. – листопад 1918 р. (організація, чисельність, бойові дії): [монографія] / Я. Тинченко. – К.: Темпора, 2009. – 455 с.
80. *Тищенко К.* Етномовна історія прадавньої України: [монографія] / К. Тищенко. – К.: «Аквілон-Плюс», 2008. – 480 с.
81. *Ткаченко О.Б.* Українська мова: сьогодення й історична перспектива: [монографія] / О.Б.Ткаченко. – К.: Наукова думка, 2014. – 511 с.
82. *Вечірко Р.М.* Українська та зарубіжна культура: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Р.М. Вечірко (кер. авт. колективу), О.М. Семашко, В.В. Оліфіренко. – К.: КНЕУ, 2003. – 367 с.
83. *Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.:* нариси повсякденного життя: кол. монографія / [Гогохія Н. Т. та ін.; відп. ред. С. В. Кульчицький]; Нац. акад. наук. України, Ін-т історії України. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2012. – 785 с.
84. *Українці-русини:* етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку / ред. кол.: Г. Скрипник (гол. ред.), М. Сополіга, М. Мушинка, Б. Ажнюк, М. Тиводар, П. Чучка, О. Онищенко, В. Геєць, Я. Яцків, І. Дзюба, І. Драч, О. Майборода, Ю. Бача, Б. Зілинський, М. Мозер, М. Панчук, Ю. Балєга, В. Німчук, В. Євтух, В. Наулко, О. Шевчук, Г. Бондаренко, Л. Вахніна, Л. Мушкетик. – К., 2013. – 750 с.
85. *Фігурний Ю.С.* Особливості і закономірності зародження, формування українського етносу від найдавніших часів до середини ХІV ст. на теренах України: етнічні, державотворчі і націєтворчі процеси в українознавчому вимірі. – К.: ННДІУ. – 2010. – 158 с.
86. *Хома І. Я.* Історія української культури: навч. посібник / І.Я. Хома, А.О.Сова, Ж.В.Мина. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 356 с.
87. *Чухліб Т. В.* Козацький устрій Правобережної України (остання чверть ХVІІ ст.): [монографія] / Т.В. Чухліб. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1996. – 90 с.
88. *Чухліб Т.В.* Донеччина та Луганщина – козацькі землі України (ХVІ–ХVІІІ ст.): [монографія] / Т.В. Чухліб. – К.: Інститут історії України, 2014. – 105 с.

89. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник / В.М. Шейко, К.Г. Тишевська. – К.: Кондор, 2010. – 264 с.
90. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / Р. Шпорлюк; пр. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш та Х. Чушаак. – Київ: Дух і Літера, 2013. – 552 с.
91. Шпоть О.С. Про витоки української нації: [монографія] / О.С. Шпоть. – Львів-Київ: Благодійний фонд «Україна-Русь»; ПП«Коронатор», 2012. – 170 с.
92. Юрчук В.І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло й тіні: [монографія] / В.І. Юрчук. – К.: Україна, 1995. – 80 с.
93. Ярошинський О.Б. Волинь у роки Української національної революції середини XVII ст.: [монографія] / О.Б. Ярошинський. – К.: ВД «Стилос», 2005. – 460 с.

Журнальні статті

94. «Отчина» у правосвідомості Давньої Русі / М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2010. – № 2. – С. 4–16.
95. «Спадкоємці», «власники» та «охоронці» киево-руської спадщини в уявленнях мешканців Гетьманщини другої половини XVII ст. / Я.В. Затилук // Український історичний журнал. – 2011. – № 5. – С. 28–43.
96. «Цісар Турецький дозволяє Козацькому Війську та його державі плавати по Чорному морю...»: політичні відносини українських гетьманів з султаном Мегмедом IV Авджи / Т. Чухліб // Україна в Центрально-Східній Європі / НАН України. Інститут історії України. — 2010. – Вип. 9–10.
97. Відносини Румунії з урядом Української Народної Республіки в 1919 р. / М.А. Ковальчук // Український історичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 115–127.
98. Гадяцький договір 1658 р. – чому угода так і не стала унією? (Про перспективи та проблеми реалізації проекту у 360-ліття його укладення) / В. Горобець // Український історичний журнал. – 2018. – № 5. – С. 21–43.
99. Генеза та перспективи розвитку української нації у повоєнній зарубіжній україністиці / Ю. Кириченко // Етнічна історія народів Європи. – К., 2015. – Вип. 45. – С. 66–71.
100. Державне будівництво в планах ОУН (травень 1941) // І. Патриляк / Київська старовина. – 2003. – № 2.

101. *До питання про історичні й територіальні уявлення козацької старшини наприкінці XVII ст./* Т.Г. Таїрова-Яковлева // Український історичний журнал. – 2012. – № 4. – С. 67–73.
102. *До проблеми настання феодальних відносин у східнослов'янському світі /* М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2013. – № 6. – С. 58–71.
103. *З історії української етності (від «русинів» до «українців») /* В.З. Балусок // Український історичний журнал. – 2018. – № 2. – С. 163–168.
104. *Закономірності формування української політичної нації /* С.В. Кульчицький // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжв. зб. наук. праць. – Вип. 23. – 2015. – С. 22–68.
105. *Козацтво Правобережної України в міжнародних відносинах під час Північної війни 1700–1721 рр. /* Т. Чухліб // Український історичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 4–33.
106. *Комунізм vs українське націєтворення в радянській Україні (1917–1938 рр.): сприяння, поборювання чи вимушене замирення? /* Г.Г. Єфіменко // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 114–132.
107. *Кордони України: територіальні візії козаків від гетьмана Б.Хмельницького до гетьмана І.Самойловича /* З. Когут // Український історичний журнал. – 2011. – № 3. – С. 50–73.
108. *Назви «Україна» та «Український» в офіційному тезаурусі держав Східної Європи та Малої Азії: діахронно-семантичний аналіз (1490-ті рр. — середина XVII ст.) /* Т. Чухліб // Україна в Центрально-Східній Європі. – 2018. – Вип. 18.
109. *Подільське князівство у другій половині XIV ст.: особливості правового статусу /* Д. Ващук // Український історичний журнал. – 2018. – № 2. – С. 4–19.
110. *Початки Русі. Довкола 862-го року /* М.Ф. Котляр // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 28–41.
111. *Проблема етногенези українців з позицій сучасної європейської етнології /* Л.Л. Залізник // Магістеріум. – Вип. 6. – 2001. – С. 49–56.
112. *Проблема збереження територіальної цілісності Гетьманщини за царювання Петра I О.І. Гуржій //* Український історичний журнал. – 2015. – № 3. – С. 73–87.

113. *Проект «козацького князівства» – історична альтернатива політичного устрою Гетьманщини?* / Т. Чухліб // Український історичний журнал. – 2014. – № 4. – С. 71–93.
114. *Роль дипломатичних установ у започаткуванні українсько-болгарських міждержавних відносин (1918–1921 рр.)* / І. Матяш // Український історичний журнал. – 2018. – № 2. – С. 53–74.
115. *Руське королівство й Німецький орден за часів Юрія II* / Т.С. Горбач // Український історичний журнал. – 2017. – № 2. – С. 19–32.
116. *Самоідентифікація східних слов'ян у часи Русі* / О.П. Моця // Український історичний журнал. – 2015. – № 1. – С. 4–10.
117. *Селянський повстанський рух на Київщині 1917–1923 рр.: сучасна історіографія проблеми* / В.М. Щербатюк // Український історичний журнал. – 2010. – № 3. – С. 186–204.
118. *Синьоводська битва та її наслідки в контексті історії середньовічної Європи* / О.П. Моця // Український історичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 4–10.
119. *Становлення політичної еліти Гетьманщини в період революції XVII ст.: особливості, суперечності, деструктивні процеси* / В.В. Степанков // Український історичний журнал. – 2016. – № 6. – С. 86–112.
120. *Україна в політиці керівництва СРСР напередодні Другої світової війни* / В. Васильєв // Український історичний журнал. – 2005. – № 1. – С. 4–15.
121. *Українська модерна нація: чинники формування та становлення наприкінці XVIII – на початку XX ст.* / С.І. Світлична // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Історія та археологія. – 2010. – Т. 18, вип. 18. – С. 29–42.
122. *Українська Центральна Рада й українізація військових частин російської армії* / В.Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 2012. – № 3. – С. 4–27.
123. *Умови становлення української нації в XIX столітті* / О. Удод, М. Юрій // Україна-Європа-Світ: міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2013. – Вип. 11. – С. 14–27.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Київського національного університету будівництва і архітектури [Електронний ресурс] / КНУБА. – Електрон. дані. – Київ: КНУБА, 2003 р. – Режим

- доступу: <http://library.knuba.edu.ua/> / (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.
2. Вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури ЧТИВО [Електронний ресурс] / ЧТИВО. – Електрон. дані. – Київ: ЧТИВО, 2009 р. – Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua/> / (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.
<http://chtyvo.org.ua/>
3. Електронна бібліотека Diasporiana [Електронний ресурс] / Diasporiana. – Електрон. дані. – Київ: Diasporiana, 2005 р. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/> / (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.
<http://diasporiana.org.ua/>
4. Електронна бібліотека Інституту історії України НАН України [Електронний ресурс] / Інститут історії НАН України. – Електрон. дані. – Київ: ІУ НАНУ, 2001 р. – Режим доступу: [http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=\(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E\)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10) / (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.
5. Електронна збірка періодичних та серійних видань Інституту історії України НАН України [Електронний ресурс] / Інститут історії НАН України. – Електрон. дані. – Київ: ІУ НАНУ, 2001 р. – Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?I21DBN=EJRN&P21DBN=EJRN&S21SRW=name&S21SRD=UP&S21REF=10&S21CNR=50&S21STN=1&S21FMT=j_brief&C21COM=S&2_S21P03=VTYP=&2_S21STR=Jhttp://litopys.org.ua/coss1/shch02.htm / (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.
6. Енциклопедія Історії України [Електронний ресурс] / Інститут історії НАН України. – Електрон. дані. – Київ: ІУ НАНУ, 2001 р. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?encyclor> / (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрана.

Зразок оформлення першої сторінки індивідуального завдання

Міністерство освіти і науки України

Київський національний університет будівництва і архітектури

Кафедра політичних наук

*Індивідуальне завдання з Історії української державності і культури на
тему:*

Вступ України в Європейський союз: виклики і перспективи.

Студента I курсу, архітектурного факультету, гр. ОМ-12

Петренка О.М.

Київ – 2019

Текст індивідуальної роботи....

Навчально-методичне видання

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ:
Модуль 1. Етносоціальні та державотворчі процеси в Україні**

Методичні вказівки
до вивчення дисципліни для студентів
спеціальностей 191 «Архітектура та містобудування», 022 «Дизайн»,
023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Укладач **ДЕРЕВІНСЬКИЙ** Василь Федорович

Комп'ютерне верстання *А.І. Яцемирська*

Підписано до друку 10.12.2019 . Формат 60x84_{1/16}
Ум. друк. арк. 5,81. Обл.-вид. арк. 6,25.
Електронний документ. Вид. № 99/III-19

Видавець і виготовлювач
Київський національний університет будівництва і архітектури

Повітрофлотський проспект, 31, Київ, Україна, 03680
E-mail: red-isdat@ukr.net, тел. (044)241-54-22, 241-54-87

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 808 від 13.02.2002 р.